

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА
ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кафедра теорії та практики перекладу англійської мови

Рекомендовано до захисту

Протокол засідання кафедри № _____

від «___» _____ 2017 р.

Завідувач кафедри Ребрій О.В. _____

(підпис)

ДИПЛОМНА РОБОТА

*Особливості перекладу реалій у фентезійному творі Дж. Р. Р. Толкіна
«Сільмаріліон»*

Виконавець:

Студент(ка) VII курсу, групи ЯАП-73

Валентова Дарина Андріївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник роботи:

Фролова І. Є., докт. філол. наук, проф.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Підпис керівника _____

Дипломну роботу захищено на засіданні Екзаменаційної комісії

Протокол № _____ від «___» _____ 2018 р.

Голова Екзаменаційної комісії _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Харків – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ	7
1.1. Особливості художнього перекладу	8
1.2. Переклад як різновид міжкультурної комунікації	11
1.3. Проблема перекладу слів-реалій	17
1.4. Особливості реалій фентезійних творів	28
1.5. Матеріал та алгоритм дослідження	31
Висновки до розділу 1	37
РОЗДІЛ 2 СПОСОБИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ РОМАНУ ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА «СІЛЬМАРИЛІОН»	40
2.1. Класифікація реалій тексту оригіналу	40
2.2. Потенціал способів перекладу реалій фентезійного світу роману Дж.Р.Р. Толкіна «Сільмариліон»	42
2.3. Варіювання способів передачі реалій фентезійного світу роману Дж.Р.Р. Толкіна «Сільмариліон» у різних перекладах	52
Висновки до розділу 2	59
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	61
СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	65
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	71
ДОДАТОК А. Список слів реалій текстів оригіналу та перекладу	72
SUMMARY	79

ВСТУП

Зростання кількості творів у жанрі фентезі зумовлює появу нових проблем та завдань, пов'язаних з їхнім перекладом. Для цього жанру є характерним створення письменником авторського світу та насичення його предметами та явищами, відсутніми у реальному світі, а тому не властивими лінгвокультурі в цілому. Використані у творах реалії можуть бути пов'язаними з певним історичним періодом, або створеними уявою автора, тому їхня вербалізація засобами інших мов є водночас складним та важливим завданням для перекладознавців.

Основна проблема перекладу слів-реалій полягає в тому, що в реципієнта цільового тексту відсутні знання про певний об'єкт (реалію) авторського світу, як і в його мові відсутня лексична одиниця на позначення цього поняття. Тож завдання перекладача полягає у пошуку оптимальних прийомів та стратегій вербалізації цих понять у мові перекладу.

Таким чином, *актуальність* дослідження визначена важливістю проблеми перекладу слів-реалій. Актуальність дослідження підсилюється також недостатньою дослідженістю специфіки перекладу слів-реалій у творах різних жанрів та зростаючою популярністю жанру фентезі, зокрема твору, обраного матеріалом дослідження.

Об'єктом дослідження є слова-реалії, наявні в художньому творі фентезійного жанру «Сільмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна та їхні відповідники в українських та російських перекладах цього твору.

Предметом дослідження є способи англо-українського та англо-російського перекладу цих слів-реалій.

Метою роботи є виявлення специфіки перекладу слів-реалій у художньому творі фентезійного жанру «Сільмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна.

Матеріалом дослідження слугувало 89 англomовних слів-реалій та 178 їхніх російських та 89 українських відповідників, отриманих з оригіналу

твору «Сільмариліон», двох російських перекладів, здійснених російською мовою Н. Естель, Н. Грігор'євою та В. Грушецьким, та його українського перекладу, здійсненого К. Оніщук, О. О'Лір та Н. Федораком.

Методами дослідження були *метод суцільної вибірки*, використаний для добору слів-реалій з тексту оригіналу та текстів перекладу; *метод ідеографічної параметризації*, необхідний для розподілу слів-реалій на тематичні (предметні) групи; *метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу*, застосований для з'ясування способів перекладу слів-реалій російською та українською мовами, та *метод кількісного аналізу*, необхідний для встановлення кількісних показників способів перекладу, використаних різними перекладачами.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у тому, що в ньому способи англо-українського та англо-російського перекладу слів-реалій **вперше** вивчено в межах фентезійного світу роману «Сільмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна; новизна отриманих результатів узагальнена в таких **положеннях, що виносяться на захист:**

1. Реалії – поняття, що властиві одній лінгвокультурі та відсутні в інших, втілені в мовні (лексичні) одиниці – слова-реалії. Відсутність в цільовій лінгвокультурі понять, позначених словами-реаліями, спричиняє труднощі і у їхньому перекладі; водночас відсутність еквівалентів в слів-реалій не означає їхньої неперекладності.
2. У сучасну добу виникає новий шар реалій – реалій фентезійного світу. Це пов'язано із зростанням популярності жанру фентезі, популярності фентезійних світів та їхній частковій інтеграції з реальним світом. Серед найбільш популярних письменників жанру фентезі є Дж. Р. Р. Толкін, а до його найбільш знаних творів належить «Сільмариліон».
3. У фентезійному світі роману «Сільмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна реалії представлені такими тематичними групами: локативні реалії (33,71%), предметні реалії (16,85%), реалії-персоналії (14,61%),

реалії на позначення істот (12,36%), абстрактні реалії (10,11%), подієві реалії (6,74%), реалії на позначення вищих сил (3,37%) та темпоральні реалії (2,25%).

4. Способи перекладу слів-реалій в тематичних групах відрізняються по якісно-кількісних характеристиках. Зокрема, в групі абстрактних реалій зафіксовано такі способи перекладу, як калькування, комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, використання функціонального аналогу, транслітерація (транскрипція), контекстуальний переклад, відсутність перекладу реалій; в групі реалій на позначення вищих сил – транслітерація (транскрипція) та комбінування цього способу з калькуванням. В групі реалій на позначення істот наявні такі способи перекладу: калькування, транскрипція (транслітерація), пошук словникового відповіднику, використання функціонального аналогу та контекстуальний переклад. У групі локативних реалій перекладачі вдаються до таких способів, як калькування, контекстуальний переклад, комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, власне транскрипція (транслітерація), створення неологізму, пошук варіантного відповідника та використання функціонального аналогу. У групі ралій-персоналій використано комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, власне калькування, пошук словникового відповідника, власне транскрипцію (транслітерацію). У групі подієвих реалій: калькування, комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, контекстуальний переклад, використання функціонального аналогу та відсутність перекладу реалій. У групі предметних реалій наявні такі способи перекладу, як калькування, транскрипція (транслітерація) та комбінування цих двох способів, напівкалькування, використання функціонального аналогу. У групі

темпоральних реалій усі одиниці перекладено за допомогою калькування.

5. Аналіз реальних та оптимальних способів перекладу засвідчив, що, з точки зору перекладу реалій, найбільш вдалими з проаналізованих є переклади Н. Естель російською мовою та К. Оніщук, О. О'Лір та Н. Федорака українською мовою, а найменш вдалим є переклад Н.Грігорьєвої та В. Грушецького.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання результатів дослідження у спецкурсах викладання теорії та практики перекладу, у наукових розвідках студентів та аспірантів, при перекладі як творів фентезійного жанру загалом, так і творів Дж. Р. Р. Толкіна зокрема.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження викладені у статті, поданій до друку у збірці студентських наукових розробок *In Statu Nascendi*.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ ХУДОЖНІХ
ТЕКСТІВ

Аналіз перекладу реалій фентезійного світу потребує, перш за все, розгляду релевантних перекладознавчих проблем.

Відомо, що на початку розвитку перекладознавства, ведучі мову про переклад, його теоретики та практики мали на увазі художній переклад. З часом не художній, фаховий переклад став набувати все більшої питомої ваги. Але це жодним чином не применшує значущості проблематики художнього перекладу.

Оскільки фентезійні твори є творами художніми, першою проблемою, якій ми приділили увагу у цьому розділі, є з'ясування суті художнього перекладу.

Реалії, до вивчення яких ми звертаємось, заслуговують на особливу увагу під кутом зору погляду на переклад як міжкультурну комунікацію.

З цієї причини у фокус нашої подальшої уваги потрапляє трактування перекладу як міжкультурної комунікації та визначення реалії / слів-реалій, а також способів перекладу слів-реалій.

Специфіка жанру фентезі, його відмінність від інших літературних жанрів, обумовили потребу висвітлення основних характеристик фентезійних творів.

Завершує цій розділ розгляд джерел матеріалу дослідження, а саме роману Дж. Р. Р. Толкіна (J. R. R. Tolkien) «Сільмариліон» («The Silmarillion») та його перекладів, а також розроблений в нашій роботі алгоритм дослідження перекладу реалій фентезійних творів.

1.1. Особливості художнього перекладу

Переклад – це, безперечно, дуже давній вид людської діяльності. Як тільки в історії людства утворились групи людей, мови яких відрізнялись, з'явилися і «білінгви», що допомагали спілкуванню між «різномовними» колективами. З виникненням писемності до усних перекладачів приєдналися і перекладачі, що перекладали різноманітні тексти офіційного, релігійного й ділового характеру. Із самого початку переклад виконував найважливішу соціальну функцію, робивши можливим міжмовне спілкування людей. Поширення писемних перекладів відкрило людям широкий доступ до культурних досягнень інших народів, зробило можливою взаємодію та взаємозбагачення літератур і культур [29].

Художній переклад є окремим, самостійним видом переклада. Його виділення, як окремого наукового напрямку, можливе на тій основі, що текст художнього твору може бути типологічно протиставлений усім текстам нехудожнього характеру. Художнім текстом називають текст, основною функцією якого є естетичний вплив на читача або слухача. Ця функція «реалізується на основі естетизації автором тексту зображуваної ним дійсності за допомогою художніх прийомів, які найбільш адекватно підходять для створення бажаного емоційного ефекту [46, С. 21]

Цінність художнього перекладу полягає головним чином у тому, що читач отримує можливість ознайомитися з художніми творами рідною мовою. Переклад є важливим чинником, що впливає на літературний процес, адже кожен вид літератури послуговується певним видом перекладу. Зокрема, художня література послуговується художнім перекладом, який, в свою чергу, є одним з найбільш поширених проявів взаємодії між культурами різних країн. Фактично він є важливою частиною національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, і складає питому частину процесу взаємодії та взаємного збагачення світових літератур. Отже, художній переклад можна розглядати як особливий вид

перекладу, що відображає думки та почуття автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, а також перевтілює образи оригінального твору за допомогою засобів іншої мови. У художньому творі відображаються не лише певні події, а й естетичні, філософські погляди його автора, які або становлять продуману та чітко визначену систему, або являють собою суміш різних теорій та вподобань [28].

Художній переклад є синтезом науки та мистецтва. Зокрема, науковий аспект художнього перекладу складають знання найширшого кола проблем, пов'язаних із самим поняттям художнього тексту, міри художності та межі між художнім і нехудожнім, сюди ж входять і знання в області суміжних мов, культурних та літературних традицій, усвідомленість про особистий та соціальний світ автора, якого перекладають, знання з психології літературної творчості і т. д.. Творчий аспект передбачає особисту літературну майстерність перекладача, його здібності, передбачення літературних потреб свого часу та вміння відповідати на наявні питання в літературному і ширше – в міжлітературному спілкуванні [16, с. 5].

Загалом і в цілому, перед художнім перекладом, стоять ті ж самі задачі, що і перед іншими видами перекладу. Так, художній переклад, як і будь-який інший, полягає у відтворенні засобами мови-референта інформації, переданої мовою оригіналу. Особливості художнього перекладу та специфіка пов'язаних із ним проблем визначаються, насамперед, специфікою самого художнього тексту та його суттєвими відмінностями від інших видів текстів.

Якість перекладу багато в чому залежить від мети, яку ставить перед собою перекладач. Критеріями оцінки якості художнього перекладу є його адекватність і еквівалентність. Для досягнення високого ступеня адекватності перекладу необхідно максимально повно й точно передати зміст тексту оригіналу, зберегти форму мови і стиль розповіді оригінального тексту, при цьому не порушуючи граматичні та лексичні норми мови, на яку здійснюється переклад [24].

Еквівалентний переклад має відповідати наступним критеріям: точність, стислість, ясність, літературність. Ці критерії пояснюють таким чином: «Перекладачеві потрібно донести до читача головну ідею автора твору, зберігши основні положення й нюанси висловлювання, ... слід уникати різного роду додатків і пояснень. Необхідно передати основну ідею тексту в максимально стислій і лаконічній формі. Перекладений текст має бути викладений в максимально простій і зрозумілій формі мови; необхідно уникати складних, двозначних конструкцій, які ускладнюють сприйняття тексту» [1].

Однак, жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Тут також замішана особистість перекладача, який при перекодуванні тексту обов'язково випустить щось зі змісту, та його схильність продемонструвати чи не продемонструвати усі особливості оригіналу [11]. При перекладі перед перекладачем постає проблема неспівпадання у смисловому навантаженні і стилістичній виразності слів та зворотів різних мов. Не можна змінити один компонент, щоб це не вплинуло на загальну структуру твору. Зміна одного компоненту обов'язково спричинює зміну усієї системи. В. Комісаров указував, що художній твір повинен перекладатися «не від звуку до звуку, не від слова до слова, не від фрази до фрази, а від ланки ідейно-образної структури оригіналу до відповідної ланки перекладу» [18].

Іншою проблемою художнього перекладу є співвідношення контексту автора і контексту перекладача. Критерієм збіжності, або, навпаки, розходження обох контекстів виступає міра співвідношення даних дійсності і даних, взятих з літератури. Письменник іде від дійсності і свого сприйняття її до закріпленого словами образу. Якщо переважають дані дійсності, то ідеться про авторську діяльність. Перекладач іде від існуючого тексту і

відтворюваної в уяві дійсності через її “вторинне”, “наведене” сприйняття до нового образного втілення, закріпленого в тексті перекладу [56].

Також перекладачеві необхідно звертати велику увагу на проблему збереження національного забарвлення та передачі його історичного колориту в перекладах художньої літератури. Зрозуміло, що виконання цих завдань є дуже складним в плані як практичного рішення, так і теоретичного аналізу. Можливості вирішення цієї проблеми на практиці пов'язані із ступенем тих фонових знань про життя, зображених в оригіналі, що реально виникають у перекладача і читача [50, С. 378]. А. Фьодоров стверджує, що “передача національного забарвлення перебуває в найтіснішій залежності від повноцінності перекладу в цілому: а) з одного боку, від ступеня вірності в передачі художніх образів, пов'язаній з мовленнєвим смислом слів і з їх граматичним оформленням, і б) з іншого боку, від характеру засобів загальнонаціональної мови, вживаних в перекладі” [50, С. 382]. А досягнення збереження історичного забарвлення твору можливо тільки шляхом стилістичних відповідностей оригіналу, адже стилістичні засоби утілюють ті образи, які були специфічні для письменників певної епохи. Отже, питання про передачу історичного забарвлення твору не обмежується тільки однією категорією мовних елементів, а охоплює цілу систему стилістичних засобів.

Будь-який переклад – це творчий процес, який характеризується індивідуальністю перекладача, однак його основним завданням є передача основних рис оригіналу, причому для створення ідентичного художнього і емоційного враження перекладач повинен знайти найкращі мовні засоби.

1.2. Переклад як різновид міжкультурної комунікації

В сучасному світі різко збільшилась увага до такого феномена, як комунікація. Міжкультурна комунікація як громадський феномен була викликана до життя практичними потребами післявоєнного світу, що

підкріплювались ідеологічно тим інтересом, який з початку 20 в. формувався в науковому середовищі та в громадській свідомості по відношенню до так званих «екзотичних» культур та мов. Практичні потреби виникли внаслідок бурхливого економічного розвитку багатьох країн та регіонів, революційних змін в технології, пов'язаної з цим глобалізації економічної діяльності. В результаті щільність та інтенсивність тривалих контактів між представниками різних культур дуже зросли і продовжують збільшуватись. Окрім власне економіки найважливішими зонами професійної та соціальної міжкультурної комунікації стали освіта, туризм, наука. Найбільш суттєвий внесок у вивчення комунікації вносять когнітивна та соціальна психологія, соціологія, когнітивна лінгвістика й типологія мов. Подібна різноманітність підходів не дивна, коли мова йде про таку багатоаспектну, безперервну та бескінченну, незмінно притаманну людині діяльність, як комунікація [22].

Сам термін «комунікація» походить від латинського слова, що позначає «спільне»: той, хто передає інформацію намагається встановити «спільність» із тим, хто отримує інформацію. Тому «комунікація може бути визначена як передача не лише інформації, а значення чи смислу завдяки символам» [40].

Дослідження проблем масової комунікації підкреслюють, що визначень комунікації безліч. Так, американські вчені Ф.Дэне и К. Ларсон проаналізували 126 дефініцій визначення терміну «комунікація». [58]

Термін «міжкультурна комунікація» у вузькому сенсі з'явився в літературі у 1970-х роках.

Міжкультурна комунікація – спілкування, що здійснюється в умовах настільки значних культурно обумовлених відмінностей в комунікативній компетенції його учасників, що ці відмінності суттєво впливають на вдачу чи невдачу комунікативної події [59].

Основними функціями міжкультурної комунікації є забезпечення міжкультурного обміну матеріальними та ідеальними цінностями, а також

кооперації між представниками різних етносів, націй, держав і т. д. при розв'язанні тих чи інших задач локального та глобального рівнів [22].

Поняття перекладу як міжкультурної комунікації впливає з розуміння мови як компонента культури, як єдиної соціально-культурної освіти.

У роботах вітчизняних і зарубіжних вчених підкреслюється та особлива роль, яку відіграє переклад у розвитку культури, науки, економіки, літератури та самої мови.

З того моменту, як в історії цивілізації почав відбуватися процес поділу людей на групи, які користуються різними мовами (з огляду на географічні, історичні і культурні передумови), з'явилася проблема декодування мовлення для здійснення комунікації. Оскільки різні народи вступали і вступають в торгіві, військові, політичні, економічні, культурні, наукові відносини один з одним на протязі всієї історії людства, то, без сумніву, переклад є одним з найдавніших видів розумної людської діяльності. І з найдавніших часів переклад виконує функцію міжмовного і міжкультурного спілкування людей, як між державами, так і на території багатонаціональних держав. Прикладами можуть служити Древній Карфаген, Стародавній Єгипет, держави Стародавньої Греції, Римська імперія, держави Середньої Азії, Індії, Ірану, що включали в себе різномовні племена і народності. Чим більш багатонаціональною була держава, тим більш почесне місце займали перекладачі [34].

Однією з важливих віх у розвитку перекладу стало виникнення писемності. По-перше, це дало потужний поштовх для міжкультурного обміну цінностями та досягненнями в різних сферах діяльності людини, а по-друге, утворився новий вид перекладацької практики, а саме, письмовий переклад, функціонуючий з цього моменту поряд із усним перекладом. Перекладатись стали не лише усні висловлювання, а й письмові тексти.

Людська схильність до узагальнення того, що відбувається в світі, накопичення величезного досвіду в ході перекладацької практики, підштовхнули перекладачів до синтезу наявного знання і створення теорії перекладу.

Сучасна теорія перекладу як науковий напрям виник в середині ХХ століття. Поштовхом до її виникнення і розвитку послужило різке розширення перекладацької практики для задоволення насущних потреб. Друга світова війна і прямо або побічно пов'язані з нею подальші політичні події та зміни – Нюрнберзький процес, розпад колоніальної системи, виникнення міжнародних організацій ООН, ЮНЕСКО та військових блоків НАТО, Варшавського договору - втягують в сферу міжнародного спілкування все нові і нові народи, нові національні мови. Як наслідок зростає число перекладачів, кількість мов, з яких перекладають і на які перекладають [22].

Слугуючи засобом спілкування людей різних національностей, переклад є засобом міжмовної і міжкультурної комунікації. Згідно А. Д. Швейцера, переклад може бути визначений як односпрямований і двофазний процес міжмовної і міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому («перекладацькому») аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному і культурному середовищі. Цей процес характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікується відмінностями між двома мовами, двома культурами і двома комунікативними ситуаціями [54].

Переклад являє собою один з видів мовного посередництва. До видів мовного посередництва відносяться також реферування, анотування, переказ, резюме. Розрізняються вони обсягом і формою передаваної інформації. Переклад відрізняється від скороченого викладу, переказу та інших форм відтворення тексту тим, що він є процесом відтворення єдності змісту і

форми оригіналу. «Перекласти - значить висловити вірно і повно засобами однієї мови те, що вже виражено раніше засобами іншої мови» [30].

Також висловлюється думка, що всякий переклад повинен починатися з філологічного аналізу тексту, зробленого у всеозброєнні лінгвістичної підготовки, і завершуватися літературною творчістю» [50, с. 75].

Слід розрізняти так званий учбовий переклад та професійний переклад.

Професійний переклад - це особлива мовна діяльність - перекладацька діяльність, спрямована на відтворення оригіналу на іншій мові. Ця діяльність вимагає спеціальної підготовки, навичок та вміннь. Вона передбачає досконале володіння іноземною і рідною мовою, знання не тільки своєї, а й іншомовної культури [31].

Учбовий переклад пов'язан із розшифровкою іншомовного тексту з метою його розуміння в процесі вивчення іноземної мови. Це - прийом, який дає можливість досягнути основи іноземної мови, методи і техніку перекладу, поглибити знання в мові [31].

Спілкування є взаємодією індивідів, в якій комуніканти постають як суб'єкти культури, представники певної лінгвосоціокультурної спільноти. А переклад як вид посередництва є не тільки засобом міжмовної, а й засобом міжкультурної комунікації. Розгляд перекладу як різновиду міжкультурної комунікації впливає з розуміння мови як компоненту культури, як єдиної соціально-культурної освіти, а культури - як сукупності матеріальних і духовних досягнень суспільства, що включає всю багатогранність історичних, соціальних і психологічних особливостей етносу, його традиції, погляди, цінності, інститути, поведінку, побут, умови життя - словом, усі сторони його буття і свідомості, в тому числі й мову. При такому розумінні мова трактується як єдина соціально-культурна освіта, що відображає особливості етносу як носія певної культури, що виділяє і відрізняє його серед інших культур [27].

У процесі перекладу взаємодіють не тільки дві мови і більше, а й дві культури, які мають як загальну, так і національну специфіку. Виявлення загального, інтернаціонального, загальнолюдського і приватного, особливого, національного є принциповим при вивченні такого явища, як міжкультурна комунікація. Витоки виникнення загальнолюдського і національно-специфічного виявляються при вивченні таких понять, як «концептуальна і мовна картина світу» соціуму [4].

Будучи, з одного боку, об'єктивною системою, а з іншого - результатом емоційно духовної творчості нації, мови фіксують особливості світобачення народу. В процесі історичного розвитку фундаментальні життєво важливі образи фіксуються в мові і передаються наступними поколіннями вже в вербалізованому вигляді. Зовнішні матеріальні умови існування етносу можуть з часом змінитися, однак передавані мовними засобами особливості національного менталітету продовжують відтворюватися в наступних поколіннях. Тобто мова пропонує його носіям вже готову форму оцінки і сприйняття й починає виконувати функцію, яку на початковому етапі існування етносу виконувало зовнішнє середовище, моделюючи почасти мовну і немовну поведінку людей як суб'єктів культур даного соціуму [32].

Своєрідність національних мовних картин світу і множинність культур не є перешкодою для взаєморозуміння народів і долається при перекладі. Одним з важливих і вирішальних практичних доказів сумісності логічних і мовних систем в їх пізнавальній сутності є незаперечний факт взаєморозуміння народів на основі перекладу з однієї мови на іншу. Ніколи в історії (крім біблійного Вавилону) мовні перепони не були непереборною перешкодою спілкування народів не тільки цивілізованих, але й таких, що стоять на різних ступенях соціального розвитку (наприклад, в період великих географічних відкриттів) [25].

Однак міжкультурне спілкування адекватно і успішно протікає тільки тоді, коли комуніканти, які є носіями різних культур і мов, усвідомлюють той

факт, що кожен з них є «іншим» і кожен сприймає поперемінно «чужорідність» партнера. Ознайомлення з культурою інших народів - одна з найважливіших соціальних функцій перекладу. Перекладач – білінгв є як би «подвійною» мовною особистістю. Він сприймає іншомовну текстову діяльність з позиції лінгвокультури іншомовного соціуму, а потім переходить на рідний мовний та соціокультурний коди [52].

Перекладач має не тільки перекладати речення, а й знати культуру країни іноземної мови. Він послужить посередником для обох сторін, роз'яснивши їм головні правила поведінки і звичаї країни, а також саме перекладач повинен буде підібрати еквівалент для мовного явища, яке безпосередньо відображає чужу культуру. Основою для досягнення взаєморозуміння при міжкультурній комунікації є емпатія - підставлення себе на місце іншої людини, спроба побачити світ його очима. Якщо це вдається перекладачу, то процес перекладу можна вважати вдалим [39].

Особливості перекладацького білінгвізму полягають, по-перше, в тому, що перекладацький білінгвізм має, як правило, асиметричний характер. У більшості перекладачів домінує одна мова і одна культура. Ця мова і ця культура підпорядковують собі інші, з якими перекладачеві доводиться стикатися в перекладі. По-друге, в процесі перекладу обидві мови присутні в акті мови і функціонують одночасно [33].

Крізь призму домінуючої мови і домінуючої культури розуміються сенси, укладені в мовних творах на іншій мові, сприймаються факти іншої культури. Перекладачу завжди доводиться долати інтерференцію мов та культур. Щоб досягти адекватності перекладу, лінгвіст має бути знайомий з культурою як оригінальної мови, так і мови перекладу, знати ціль комунікації та цільову аудиторію.

1.3. Проблема перекладу слів-реалій

При співставленні мов та культур виділяються елементи, що збігаються та що не збігаються. Будучи компонентом культури, мова в цілому відноситься до елементів, що не збігаються. Чим більш самобутні порівнювані мови, чим менше в їх історії було культурних контактів, тим менше у них спільних позицій, тим більше різняться вони в цілому та поелементно. До елементів, що не збігаються, відносяться перш за все предмети, явища або факти, що позначаються безеквівалентною лексикою, її конотації, властиві словам в одній мові і відсутні або відмінні в словах іншої мови [49].

Вперше лексема “ реалія “ як термін з’явилася у перекладознавчих працях у 40-х роках. Його уперше вжив А.Федоров у праці «Про художній переклад» (1941), але для того, щоб позначити не лексему, а національно-специфічний об’єкт. Характеризуючи працю перекладача, автор зазначає : «Але водночас – це діяльність, що вимагає певних знань , не тільки практично-мовних, а й літературознавчих і історико-лінгвістичних, не кажучи вже про необхідність широкого культурного світогляду, що дозволяє усвідомити історичні і географічні реалії і т. ін., одним словом, уміти орієнтуватися в будь-якому тексті» [50].

Намагаючись надати відповідь на питання, що ж таке реалії, у 1952 р. Л.Соболев дав таке визначення «реалії»: «Терміном «реалії» позначають побутові і специфічно національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і мовах інших народів» [45, С. 290.].

На думку М.Л. Вайсбурд, до числа реалій можна віднести події суспільного і культурного життя країни, громадські організації та заклади, звичаї і традиції, предмети побуту, географічні пункти, витвори мистецтва і літератури, імена історичних особистостей, громадянських діячів, вчених, письменників, композиторів, артистів, популярних спортсменів, персонажів художніх творів, явища природи (в останньому випадку реалії носять

регіональний характер), а також безліч розрізнених факторів, що не піддаються класифікації [3, С. 98-100.].

За визначенням Я.Рецкера реалії – це «слова, що позначають предмети, процеси і явища, характерні для життя і побуту країни, але не відзначаються науковою точністю визначення, властивою термінам» [38].

Трактуючи реалії як назви властивих лише певним націям і народам предметів матеріальної культури, фактів історії, державних інститутів, імена національних і фольклорних героїв, міфологічних істот і т. п., деякі науковці зазначають, що під час зіставлення мов слова, що позначають ці явища, відносять до безеквівалентної лексики. За визначенням Е. М. Верещагіна і В. Г. Костомарова до цієї лексики відносяться слова, що служать для вираження понять, відсутніх в іншій культурі та в іншій мові, слова, що відносяться до конкретних культурних елементів, а також слова, що не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать [5].

У реаліях найбільш наглядно проявляється близькість між мовою і культурою: поява нових реалій в матеріальному і духовному житті суспільства веде до виникнення реалій в мові, причому час появи нових реалій можна встановити досить точно, так як лексика чуйно реагує на всі зміни суспільного життя. У порівнянні з іншими словами мови відмінною рисою реалії є характер її предметного змісту, т. е. тісний зв'язок позначуваного реалією предмета, поняття, явища з народом (країною), з одного боку, і історичним відрізком часу - з іншого. Звідси випливає, що реалії притаманний відповідний національний (місцевий) або історичний колорит [23].

Незважаючи на широке використання терміна «реалія», який прийшов з латини, дослідники відзначають, що ні в лінгвістиці, ні в методиці, ні в лінгвокраїнознавстві немає достатньо чітких критеріїв визначення реалій і

абсолютно не вивчена специфіка мовних одиниць, які позначають ці реалії [49].

Саме слово «реалія» позначає (головним чином в філологічних текстах), по-перше, предмети матеріальної культури, що служать основою для номінативного значення слова, і, по-друге, абстрактні сутності, пов'язані з духовними цінностями та звичаями народу, суспільно-політичним устроєм і культурно-соціальними традиціями країни, т. е. всі реальні факти, що стосуються побуту, культури, історії країни мови, що вивчається.

У перекладознавстві, лінгвокраїнознавстві та інших філологічних науках терміном «реалія» часто позначають слова, які називають такі предмети й поняття.

Таким чином, у філології існує двояке розуміння реалії:

1) як предмета, поняття, явища, характерного для історії, культури, побуту, укладу того або іншого народу, країни, що не зустрічається у інших народів.

2) як слово, що позначає такий предмет, поняття, явище, а також словосполучення (зазвичай - фразеологізм, прислів'я, приказка, прислів'я), що включає такі слова.

Щоб уникнути двозначності, деякі автори вживають, поряд з терміном «реалія», термін «реалія-слово». Крім того, як зазначає К. А. Пиксайкина, в перекладознавстві також використовуються такі терміни як:

- безеквівалентна лексика - слова, що не мають еквівалентів за межами мови, до якої вони належать (Г. В. Чернов, А. В. Федоров);
- екзотична лексика - лексичні одиниці, що позначають географічні та історичні реалії (А. Е. Супрун);

- пробіли (лакуни) - ситуації, звичайні для культури одного народу, але які не спостерігаються в іншій культурі (І. І. Ревзін, В. Ю. Розенцвейг);
- варваризми - слова, за допомогою яких стає можливим опис чужоземних звичаїв, особливостей життя і побуту, створення місцевого колориту (А. А. Реформатський);
- етнокультурна лексика (етнолексеми) - лексичні одиниці, що характеризують систему знань про специфічну культуру певного народу як історико-етнічної спільності людей (Л. А. Шейман);
- алієнізми - слова з маловідомих мов, що підкреслюють стилістичну функцію екзотизмів (В. П. Берков) [57].

Кількість реалій, кожна з яких характеризується певною формою, лексичними, фонетичними і морфологічними особливостями, в будь-якій мові велика. Постає питання про їх упорядкування, тобто необхідна класифікація реалій, оскільки вона дає можливість, по-перше, охарактеризувати цю специфічну лексику, дати їй визначення, по-друге, вона сприяє більш вірному вирішенню питань, пов'язаних з перекладом реалій з однієї мови на іншу, так як місце, що займає конкретна реалія в класифікації, може показати перекладачеві ступінь значущості її для того чи іншого контексту [21].

Реалії пропонують класифікувати за предметною ознакою, що дозволяє виокремити декілька семантичних груп [47].

Таблиця А.А. Реформатського, що складена для курсу вступу у мовознавство, побудована за предметно-мовним принципом; в ній відзначається, з яких мов в російську лексику увійшли іншомовні слова, що означають: 1) власні назви, 2) монети, 3) посади і позначення осіб, 4) деталі костюма і прикраси, 5) страви і напої, 6) звертання та титули при іменах [37].

Е.М. Верещагін, В.Г. Костомаров пропонують свою класифікацію російських національних реалій:

1) радянська фразеологія - слова, що відносяться до радянської дійсності, що виражають поняття, які з'явилися в ході корінної перебудови суспільного життя після 1917 року: більшовик, агітпункт, актив;

2) слова, що відносяться до традиційного побуту: лазня, бублик;

3) слова, що відносяться до нового побуту: барабанщик, академгородок;

4) фразеологічні одиниці, розмовні вислови: байдики бити, бабине літо;

5) історизми - слова, що позначають предмети і явища попередніх історичних періодів. У сучасній мові вживаються з переносним значенням: боярин, архаровець, панщина, різночинець;

6) слова з фольклору, народної творчості, спряжені для російської з емоційним забарвленням: богатир, балда, баба-яга, добрий молодець;

7) антропоніми, тобто особисті імена, що викликають у свідомості нашого сучасника ряд певних асоціацій: Олександр Невський, Богдан Хмельницький;

8) топоніми - географічні назви, обтяжені для нашого сучасника численними і яскравими асоціаціями: Арбат, Горький;

9) коннотативні слова, тобто, здавалося б, цілком нейтральні і маючі переклади на інші мови, обтяжені для російської літературними, естетичними, художніми та емоційними асоціаціями: береза, білий, «Анчар» [5].

Класифікація А.С. Ермагамбетової побудована з урахуванням конкретної специфіки перекладу з казахської мови. Основою для цієї класифікації є приклади національних слів-реалій з художніх творів. Усі реалії поділяються на три великі групи, які в свою чергу складаються з декількох підгруп:

А. Суспільно-історичні реалії:

- 1) назви адміністративно-територіальних одиниць та населених пунктів;
- 2) реалії, що пов'язані з умовами життя, заняттями;
- 3) найменування соціальних верств, чинів, посад, звертань;
- 4) реалії, що пов'язані з обрядами, традиціями та звичаями народу;
- 5) реалії, що пов'язані з культурою народу.

Б. Географічні та етнографічні реалії:

- 1) географічні поняття;
- 2) етнографічні поняття.

В. Реалії побуту:

- 1) житло, житловий інтер'єр, посуд, приладдя;
- 2) назви предметів національного одягу, головних уборів, прикрас;
- 3) національні страви, напої;
- 4) назви музичних інструментів;
- 5) одиниці виміру [12].

Найбільш повна і детальна класифікація реалій була запропонована С. Влаховим та С. Флоріним. Вона дозволяє розглядати їх [реалії] під різними кутами зору: розділити за конотативним значенням, тобто в залежності від місцевого (національного, регіонального) і часового (історичного) колориту [6].

Перш ніж перейти безпосередньо до перекладу, необхідно осмислити незнайому реалію в оригіналі, тобто місце, займане нею в контексті, - як вона подана автором і якими засобами він користується, щоб довести до свідомості читача її семантичний та конотативний зміст. Незнайомою найчастіше є чужа реалія. Автор вводить її в текст художнього твору головним чином при описі нової для носія даної мови дійсності [36].

Свої (знайомі) реалії, як і інтернаціональні, зазвичай не потребують будь-якого осмислення.

Осмислення потребують усі незнайомі реалії (свої та чужі), якщо це відповідає задуму автора перекладного твору. Найбільш поширеними в літературі засобами осмислення є наступні:

- графічне виділення реалії на фоні всього тексту (курсив, лапки, жирний шрифт), однак цей спосіб дозволяє тільки привернути до неї увагу, але не довести її зміст до свідомості читача;
- розвиток змісту реалії: «Це і є моя шаланда, - Ми підійшли до довгого широкого рибальського човна, - вчора ввечері на ній ходив»;
- вживання поряд з реалією її нейтрального синоніма або родового поняття як додатку: «стіна-дувал», «селянин-іомен»;
- пояснення в самому тексті, взяте в дужки, виділене комами або тире: «Бурківку - дорогу, мощену камінням різної величини - спорудили всім селом усього за місяць»;
- пояснення у виносці на нижній частині сторінки, якщо немає можливості привести його безпосередньо в тексті поруч з реалією;
- тлумачення реалії в коментарях або списках в кінці книги, але слід врахувати, що пошук такого пояснення відволікає читача безпосередньо від розповіді [6].

Питання про подачу та осмислення реалій в тексті важливе для перекладача, так як збереження їх в перекладі значною мірою зумовлено, з одного боку, місцем в оригіналі і, відповідно, осмисленням автором, а з іншого, – засобами, які можна залучити для збереження реалії на її місці та в перекладі.

Основних труднощів передачі реалій при перекладі дві: відсутність у мові перекладу відповідника (еквівалента, аналога) через відсутність у носіїв цієї мови позначуваного реалією об'єкта (референта) і необхідність, поряд з предметним значенням (семантикою) реалії, передати й колорит (конотацію) - її національне та історичне забарвлення.

Однак деякі реалії мають у мові перекладу одиничні відповідники («House of Commons» - «Палата громад»). Одиничний відповідник означає, що в більшості випадків певна одиниця мови оригіналу перекладається однією і тією ж одиницею мови перекладу. При перекладі таких реалій, що мають одиничні відповідники, труднощів практично не виникає [19, С. 175].

Передача реалій є однією з найскладніших проблем теорії та практики перекладу, вже давно вона перебуває у центрі уваги багатьох дослідників. Приміром, на думку С. Влахова та С. Флоріна можливості перекладу реалій, що фактично зустрічаються в перекладах, зводяться до чотирьох основних випадків: транслітерація або транскрипція, створення нового (або складного) слова на основі вже існуючих в мові елементів, приблизний переклад та контекстуальний переклад. Транскрипція реалії передбачає механічне перенесення реалії з іноземної мови на мову перекладу графічними засобами останньої із максимальним наближенням до оригінальної форми [6, С. 87]

Переклад реалії, як засіб передачі її на мову перекладу, вживають у тих випадках, коли транскрипція (транслітерація) за тих чи інших умов неможлива або небажана. При перекладі реалій, згідно Влахову та Флоріну, існує два варіанта: запровадження неологізму або приблизний переклад .

Неологізми може бути утворено завдяки:

а) калькам — запозичення шляхом буквального перекладу (дуже часто частинами) слова або звороту з наступним складанням перекладених частин без будь-яких змін;

б) півкалькам — часткові запозичення, також нові слова або усталені словосполучення, але «складені частково із свого власного матеріалу, а частково з матеріалу іншомовного слова»;

в) освоєнням — адаптація іншомовної реалії; тобто надання їй на основі іншомовного матеріалу вигляду рідного слова;

г) семантичним неологізмам — нове слово або словосполучення, «вигадане» перекладачем і яке дозволяє передати смисловий зміст (склад) реалії [6, С. 88-90].

Приблизний переклад реалій застосовується частіше ніж будь-який інший спосіб. Застосовуючи цей спосіб вдається, передати предметний зміст реалії, але колорит дуже часто є утраченим. Можливі декілька випадків:

а) опис, пояснення, тлумачення, як спосіб приблизного перекладу застосовується у тих випадках, коли немає іншого шляху: поняття, яке не може бути передане транскрипцією, доводиться просто пояснювати;

б) принцип заміни одиницею відповідно роду та виду дозволяє передати зміст реалії одиницею з поширенішим (дуже рідко — більш вузьким) значенням, підставляє родове поняття замість видового;

в) функціональний аналог — це «елемент остаточного вислову, який викликає східну реакцію у російського читача» [6, С. 90-92].

Ще одним варіантом перекладу слів-реалій в концепції авторів є контекстуальний переклад. Термін «контекстуальний переклад» зазвичай противопоставляють «словниковому», вказуючи, таким чином, на еквіваленти, які слово може мати у контексті, на відміну від тих, що містяться у словнику. Характерною при цьому є відсутність еквівалентів слова, яке перекладають (нульовий переклад) — його зміст передається за допомогою трансформованого контексту [6, С. 92].

Р. Зорівчак пропонує іншу класифікацію, яка включає вісім способів перекладу реалій:

- транскрипція та транслітерація;
- гіперонімічне перейменування (заміна родового поняття на видове);

- дескриптивна перифраза (як описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа, реалія називаються не прямо, а описово, через характерні їх риси);
- комбінована реномінація (найчастіше транскрипція з описовою перифразою – досить ефективний, хоча й багатослівний, спосіб максимальної передачі семантики реалій, зв'язаний з лінійним розширенням тексту);
- міжмовна транспозиція на конотативному рівні (заміна реалії у мові, на яку перекладають, рівноцінною одиницею з іншим денотативним, але рівновартним конотативним значенням);
- метод уподіблення (полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови-джерела іншомовним аналогом – реалією мови-переймача);
- контекстуальне розтлумачення реалій (полягає у роз'ясненні суті реалії у найближчому контексті) [14].

Потрібно розуміти, що під час перекладу відбувається адаптація тексту до нового отримувача, котра є причиною змін в інформації, що міститься у вихідному тексті. Урахування функціональної ролі, яку відіграє реалія в тому чи іншому повідомленні, є найважливішим принципом прагматичного аспекту перекладу. Однак не завжди вдається зберегти реалію або замінити її еквівалентом іншої культури. Особливо часто це спостерігається при передачі реальних конкретних асоціацій з певним предметом, що становить специфіку лексичного значення слова [2, С. 47].

Переклад реалій – питання не техніки, а майстерності перекладача, оскільки у кожному конкретному випадку перекладач вибирає спосіб передання реалії. У контексті реалія може мати найрізноманітніші стилістичні функції. Проте її завдання – це створення національного колориту і перед перекладачем завжди стоїть проблема: чи передавати це слово як реалію, оскільки в тексті оригіналу реалія сприймається як щось

органічне, звичне, що не ріже око носію мови, не відволікає його від тексту, тоді як для читачів перекладу реалія – це екзотизм. Тому перекладач сам приймає рішення чи зберегти реалію, створивши екзотичну атмосферу, або обмежитися звичною для носія мови перекладу лексикою [35].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, по-перше, що в сучасному перекладознавстві терміни «реалії» та «слова-реалії» використовуються як взаємозамінні, хоча термін «слова-реалії» є точнішим; по-друге існують класифікації як самих реалій, так і способів їхнього перекладу, які можливо використати в дослідженні.

1.4. Особливості реалій фентезійних творів

В усіх дослідженнях суті реалій та проблем їхнього перекладу увага зосереджена на тих поняттях (реаліях) та їхніх вербальних іменуваннях (словах-реаліях), що кореспондують із існуванням та функціонуванням певного національно-мовного колективу. У той самий час, популярність фентезійних художніх творів сьогодні спричинила до появи цілої низки іншого роду реалій – реалій фентезійного світу.

Для того щоб з'ясувати суть цього світу, треба зосередитись на характеристиках жанру фентезі.

Фентезі – це різновид фантастики, що конструє фантастичне допущення на основі вільної, не обмеженої вимогами науки вигадки, головним чином, за рахунок містики, магії і чаклунства. Фентезі має глибокі і міцні корені в літературних традиціях різних часів і народів, аж до прадавніх, але як певний жанр склалось у ХХ ст. [55]

Перші твори сучасного фентезі почали з'являтися на початку ХХ століття. Серед них «Дочка короля Ельфландії» (1924) лорда Едварда Дансени, «Конан» (перша книга вийшла в 1932) Роберта Е. Говарда, «Хроніки Нарнії» (1950-1956) К.С. Люїса, «Оповідання о Мануелє» Джеймса Кейбелла. Широку популярність жанру принесла публікація «Володаря

перснів» Дж.Р.Р. Толкіна в 1954-1955рр., що мала величезний вплив на жанр. Його наступниками можна назвати усіх письменників жанру фентезі, приміром, Крістофер Паоліні зі своєю тетралогією про «Ерагона» (2003). Сьогодні твори в жанрі фентезі отримали величезну популярність, наприклад сага «Пісня Льоду та Полум'я» Джорджа Мартіна, сага «Забуті Королівства» Роберта Сальваторе або цикл романів «Відьмак» Анджея Сапковського [53].

Твори фентезі найчастіше нагадують історико-пригодницький роман, дія якого відбувається у вигаданому світі, близькому до реального середньовіччя, герої якого стикаються з надприродними явищами та істотами. Не рідко фентезі побудовано на основі архетипічних сюжетів [13].

Література фентезі веде свою історію від міфів Древньої Греції та середньовічних епосів. Сильний вплив на жанр фентезі мали середньовічні романи. Артуріанська легенда з її магією, мечами та романтикою, на думку Анджея Сапковського, лежить в основі більшості творів фентезі [41].

Існує досить велика кількість різних класифікацій фентезі. До них відносяться такі варіанти поділу літератури фентезі:

- «високе» і «низьке» фентезі;
- за сюжетно-тематичним принципом (епічне, темне, міфологічне, містичне, романтичне фентезі);
- за міфологічним і національним колоритом (слов'янське, скандінавське, китайське, японське фентезі та інші);
- за часом та місцем дії (історичне і міське фентезі);
- згідно з аксіологічною площиною (героїчне і гумористичне фентезі, пародії);
- згідно зі світоглядним початком (наукове фентезі, технофентезі, християнське і філософське фентезі);
- за адресатом твору (дитяче і жіноче фентезі);
- інші класифікації (ігрове фентезі, магічний реалізм та інші) [53].

Найбільш часто вживається поділ усього фентезі на дві основні категорії: «високе» (high) та «низьке» (low). Ці назви відносяться не до якості творів, а до кількості фантастичної складової у зображуваному світі [61].

Серед жанрових ознак фентезі можна виділити:

- 1) світ, що володіє властивостями, неможливими в нашій реальності;
- 2) магія і фольклорні персонажі;
- 3) авантюрний сюжет (як правило - пошук, мандрівка, війна тощо);
- 4) на перший план висуваються герої, їх вчинки і переживання, чарівне і казкове грає допоміжну, але далеко не другорядну роль;
- 5) протистояння добра і зла;
- 6) наявність потойбічного світу і його проявів;
- 7) повна свобода автора: він може повернути сюжет найнесподіванішим чином, оскільки чарівний світ фентезі припускає, що у ньому можливо все [9, С. 85-88.].

Проте не всі погоджуються з тим, що саме ці критерії є характерними рисами жанру фентезі. Так, наприклад, письменник В. Алферов говорить, що боротьба добра і зла, фокус на герої, існування іншого світу та наявність інших рас в оповіданні є лише піджанровими характеристиками. За його словами відмінними рисами фентезі є: історичний (або псевдоісторичний антураж), магічність і надприродність, неоднорідний світ. Під історичним антуражем В. Алферов розуміє «стилізацію під якийсь час, якесь місце; використання характерних образів, які дозволяють читачеві добудувати останнє самому» [8]. Другий критерій автор пояснює так: «надприродні сили мають бути присутніми в світі, а у персонажів має бути можливість з ними взаємодіяти і самим використовувати надприродні здібності, порушуючи тим самим звичні закони фізики і виправляючи хід подій. Притому витoki магії не так важливі – це можуть бути здібності, надані вищими силами, або дар, що виявляється при народженні, або щось, що можна досліджувати, як будь-яку іншу науку» [там само]. Кажучи про неоднорідність світу, В. Алферов

також приходиться до того, що головною є повна свобода авторської думки, якщо оповідання при цьому залишається послідовним, логічним і реалістичним [там само].

Сьогодні фентезі розвивається не лише в літературі, але й в музиці, живописі, архітектурі, драматургії, кінематографі, а також у сфері комп'ютерних рольових ігор.

Більшість фільмів в жанрі фентезі є екранізаціями книг, коміксів (манги) або знято за їх мотивами. Найбільш відомими екранізаціями є трилогії Пітера Джексона «Володар пернів» і «Гоббіт», серія «Гаррі Поттер» і серіал «Гра престолів».

До тематики фентезі неодноразово зверталися музичні групи, в основному граючих фолк або метал. Існують рок-опери і мюзкли з фентезійними сюжетами, такі як «Avantasia», «Дорога без Повернення», «Останнє випробування». Окремо слід розглядати бард-фолк або менестрелів, що цілком присвятили свою творчість фентезійної або середньовічній тематиці (Йовін, Канцлер Гі, Джем та ін.).

Значну роль фентезі грає і в індустрії комп'ютерних ігор. У цьому жанрі були створені цілі автентичні Всесвіти, втілені в одній грі або серії ігор. Прикладами можуть служити: серії «Warcraft», «Dragon Age», «The Elder Scrolls», «Dark Souls», ігри «Titan Quest», «Arx Fatalis» і багато інших.

Примітно, що багато з цих світів, у свою чергу, також послужили підґрунтям для створення фентезі-робіт в літературі, живописі і музиці.

Підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що, завдяки безлічі всіляких втілень, фентезі здобуло популярність серед мільйонів людей по всій земній кулі. Поступово фентезійні світи все більше перетинаються зі світом реальним, а його невід'ємною частиною є реалії фентезійного світу, що створюються художніми творами жанру фентезі.

1.5. Матеріал та алгоритм дослідження

У нашому дослідженні ми обрали для вивчення реалій фентезійного світу такий твір, як «Сільмариліон» («The Silmarillion») Дж. Р. Р. Толкіна (J. R. R. Tolkien).

Джон Роналд Руел Толкін (3 січня 1892 - 2 вересня 1973) – англійський письменник, лінгвіст, філолог, найбільш відомий як автор «Гобіта», трилогії «Володар перснів». Дж.Р.Р. Толкін був професором англосаксонської мови (1925-1945), англійської мови та літератури в Оксфорді (1945-1959). Разом з К. С. Льюїсом перебував у неформальному літературознавчому суспільстві «Інклінги». У 1972 році Дж.Р.Р. Толкін отримав звання Командора Британської імперії [10].

Дж.Р.Р. Толкін є творцем кількох штучних мов: квенья, синдарин. Крім того, він знав кілька десятків мов, нові мови складав багато в чому керуючись красою звучання [48].

Твори Дж.Р.Р. Толкіна справили величезний вплив на світову культуру ХХ і навіть ХХІ століття. Вони були неодноразово адаптовані для кіно, мультиплікації, аудіопьес, театральної сцени, комп'ютерних ігор. За ними створені концептуальні альбоми, ілюстрації, комікси. У літературі було створено велику кількість наслідувань книгам Дж.Р.Р. Толкіна, їх продовжень або антитез. Через величезну популярність і сильний вплив на наступних авторів саме Дж.Р.Р. Толкіна вважають «батьком сучасної фентезі-літератури», маючи на увазі, головним чином, «високе фентезі». Творчість Дж.Р.Р. Толкіна стала предметом ретельного вивчення критиками та літературознавцями, породивши напрям відомий як «толкіністика», хоча в наш час також використовують такий термін, як «толкінознавство», на противагу «толкінізму» – емоційному захопленню вигаданим світом Середзем'я. Толкінознавчі дослідження присвячені як літературним й міфологічним кореням книг Толкіну, так і його вигаданим мовам [7].

Дж.Р.Р. Толкін написав багато творів, однак всесвітню відомість і визнання йому приніс цикл легенд про вигаданий світ Середзем'я (Арди). Сам Дж.Р.Р. Толкін використовував термін «легендаріум» (legendarium) для позначення своїх робіт [17]. Цьому циклу він присвятив понад 50 років життя; найраніші начерки, опубліковані в "Книзі втрачених сказань" (1983), датуються 1916 роком.

При житті Дж.Р.Р. Толкіна було опубліковано тільки два повноцінних художніх твори про світ Арди: «Гобіт, або Туди і звідти» та «Володар Перенів». Деяка частина робіт залишилася в його архіві у вигляді частково або повністю підготовлених до друку матеріалів: начерків, оповідань, легенд, есе.

Крістофер Толкін, син Дж. Р. Р. Толкіна, після смерті батька почав видавати його чорнові записи у своїй редакції. Так, в 1977 був опублікований «Сільмариліон». Згодом з чернеток Дж. Толкіна і статей-коментарів К. Толкіна була складена серія «Історія Середзем'я» – серія з дванадцяти книг, що видавалась з 1983 по 1996 рік. Видання "Історії Середзем'я" не є романами та не мають цілісного сюжету. Подібно виданому раніше «Сільмариліону», вони представляють собою загальний опис подій і явищ в Арді та переказ біографій деяких героїв. Як і «Сільмариліон», вони використовуються як опис історії Середзем'я [15].

У 2007 році була дописана до розміру повісті легенда «Діти Гуріна», яка також є частиною Легендаріума Толкіна.

Також до Легендаріуму увійшли: «Пригоди Тома Бомбадила та інші вірші з Червоної книги» (1962), збірка віршів у співавторстві з Д. Сванном «Біжить дорога...», вірші з Легендаріума, есе про Середзем'я, «Незакінчені оповіді Нуменору і Середзем'я » (1980), збірка «The History of The Hobbit» (чернетки «Гобіта» під редакцією Джона Ретліффа; 2007), а також тексти, які не увійшли в «Історію Середзем'я» [20].

«Сільмариліон» (The Silmarillion) складний багаторівневий твір, що описує історію світу Арди з моменту її створення. На нього мали вплив багато древніх, античних, середньовічних і сучасних джерел, включаючи фінську Калевалу, ісландські саги, Біблію, грецьку міфологію, Першу світову війну, і кельтську міфологію. Наприклад, ім'я вищого божества, Ілуватара (Батька Всього), поза сумнівом узяті з фінської міфології. Архаїчний стиль і складність Айнуліндале має схожість із Старим Завітом. А острівна цивілізація Нуменор нагадує Атлантиду – одна з назв, яку Дж. Толкін дав цій країні, була "Атланте", хоча він надав цьому слову ельфійське походження [43].

Композиційно Сільмариліон складається з п'яти частин:

- Айнуліндале – розповідь про Музику Айнур і створення Еа, Світ Суцого;
- Валаквента – коротка розповідь про Валар і Майар, перших живих істот, створених Ілуватаром;
- Квента Сільмариліон – історія подій до і під час Першої Епохи, що складає основну частину твору;
- Акаллабет – історія заснування та падіння Нуменору;
- Про Персні Влади і про Третю Епоху.

Толкін почав роботу над історіями, які в майбутньому лягли в основу «Сільмариліону», ще в 1914 році, замисливши їх як англійську міфологію, що пояснює походження англійської історії і культури. Значна частина цих ранніх робіт була написана в той час, коли Толкін, що повернувся з Першої світової війни, з Франції, лежав в госпіталі. Перша історія – «Падіння Гондоліну» – була закінчена в кінці 1916 року [17].

Автор назвав цю колекцію легенд «Книгою втрачених сказань», згодом ця назва була використана як заголовок для двох перших томів «Історії

Средзем'я», які включають ці ранні тексти. Проте Толкін так і не закінчив «Книгу»; замість цього він написав поеми «Пісня про Лейтіан» і «Пісня про дітей Гуріна».

Першою завершеною версією «Сільмариліону» стали «Начерки міфології» (Sketch of the Mythology), написані в 1926 році (опубліковані в томі IV «Історії Середзем'я»). «Начерки» являли собою 28-сторінковий реферат, що пояснює попередні історії Туріну події, Р.У. Рейнолдсу – другу Толкіна, якому він посилав деякі зі своїх текстів. «Начерки» Толкін розвинув в повнішу версію «Сільмариліону» – «Квента Нолдорінва» (Quenta Noldorinwa), яка стала останньою завершеною безпосередньо Толкіном версією «Сільмариліону».

Протягом декількох років після смерті свого батька Крістофер Толкін займався складанням «Сільмариліону». Намірами Крістофера Толкіна були максимальне використання пізніх робіт Дж. Толкіна і забезпечення найбільшої можливої внутрішньої несуперечності твору [62].

Як пояснюється в «Історії Середзем'я», Крістофер використовував безліч джерел для своєї роботи, де можливо покладаючись на тексти, написані пізніше за «Володаря Кілець», але інколи звертаючись навіть до таких ранніх творів, як «Книга втрачених сказань» 1917 року для заповнення наявних пропусків в оповіданні. У одній з глав «Квента Сільмариліон» («Про знищення Доріату»), до якої Дж.Р.Р. Толкін не торкався з початку 1930-х років, Крістоферу довелося складати оповідання практично з нуля [62].

Остаточний результат, який включав генеалогії, карти, алфавітний вказівник і перший надрукований перелік ельфійських слів, був опублікований в 1977 році [44].

У жовтні 1996 року Крістофер Толкін доручив художнику-ілюстратору Теду Несміту створити повнорозмірні повнокольорові твори для першого

ілюстрованого видання «Сільмариліону». Воно було опубліковане в 1998 році, за ним послідувало друге видання 2004 року, що включає виправлення у наявні, а також додаткові ілюстрації Несміта.

У 1980–1990-х роках Крістофер Толкін опублікував більшість з текстів свого батька про Середзем'я в 12-томній серії «Історія Середзем'я». На додаток до вихідного матеріалу і ранніх чернеток деяких частин «Володаря Пернів», ці книги значно розширюють і доповнюють оригінальний матеріал, виданий у «Сільмариліоні», у багатьох випадках відрізняючись від нього. Багато що Дж.Р.Р. Толкін планував виправити, але лише намітив в коментарях і замітках, деякі нові тексти спливали на поверхню вже після публікації «Сільмариліону». «Історія Середзем'я» також ще раз показала, наскільки незавершеними насправді були пізніші частини «Сільмариліону»: деякі з них ніколи не переписувалися ще з часів «Книга втрачених сказань» [44].

Перші спроби перекладу «Сільмариліону» українською здійснювалися у 2000 році користувачами веб-сайту silverwolf.lviv.ua.

Українською «Сільмариліон» за редакцією Крістофера Толкіна було видано на 416-и сторінках у 2008 році видавництвом «Астролябія», доти відомим перекладами інших творів Джона Толкіна. Переклад віршованих частин здійснили Олена О'Лір та Назар Федорак, а перекладом прози - Катерина Оніщук.

У 2014 вийшло друге опрацьоване видання українською мовою, де у дизайн обкладинки було покладено малюнок Теда Несміта, на 576-и сторінках[44].

«Сільмариліон» було вперше видано російською мовою в анонімному перекладі, що інколи приписують З. Бобирь (Люберці, виробничо-видавничий комбінат ВІНІТІ, 1992). У тому ж році видавництво А. Власова опублікувало інший переклад, також анонімний, проте в доступному вигляді

він відсутній. Найбільш відомими ж є переклади Н. Естель (М., "Гиль-Естель", 1992) і Н. Грігорьєвой та В. Грушецкого (СПб., «Северо-Запад», 1993) [26]. Саме ці два російськомовні переклади ми використали у нашому дослідженні.

Використавши ці джерела матеріалу, **методом суцільної виборки** ми виокремили усі слова-реалії з тексту оригіналу (89 одиниць – слів-реалій) та 267 одиниць з текстів перекладів (89 – з українського перекладу; 178 – з двох російських перекладів).

Здійснивши добір матеріалу, ми розробили алгоритм науково-практичного аналізу особливостей перекладу слів-реалій англomовного фентезійного художнього твору Дж. Р. Р. Толкіна (J. R. R. Tolkien) «Сільмариліон» («The Silmarillion») українською та російською мовами.

Цей алгоритм, загалом, охоплює 3 етапи, а саме:

- на **першому етапі** ми розподілили дібрані з тексту оригіналу слова-реалії на тематичні (семантичні) групи (за предметним параметром), користуючись **методом ідеографічної параметризації**;
- метою **другого етапу** було з'ясування способів перекладу слів-реалій тексту оригіналу в текстах перекладів (в якісному аспекті) з використанням **методу порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу**;
- на **третьому етапі** було з'ясовано продуктивність використаних способів перекладу (1) загалом; (2) в перекладах, зроблених різними перекладачами; (3) в перекладі слів-реалій різних тематичних груп, що було зроблено із застосуванням (елементів) **методу кількісного аналізу**.

Осмилення та обговорення перекладацьких проблем від початку пов'язувалось саме з проблемами художнього тексту. Не зважаючи на зростання питомої ваги нехудожнього перекладу у сучасну добу, переклад художніх творів залишається у фокусі перекладознавців і сьогодні.

Під художнім текстом розуміють текст, головною функцією якого є не стільки передача певної інформації, скільки естетичний вплив на реципієнта повідомлення. У той самий час художній переклад визначають як окремий вид перекладацької діяльності, завданням якого є переклад художніх творів з однієї мови на іншу. Однією з проблем художнього перекладу є труднощі передавання іншою мовою слів, що позначають поняття, відсутні в цільовій мові. Такі лексичні одиниці називають безеквівалентною лексикою, етнокультурною лексикою, або реаліями. Терміни «реалії» та «слова-реалії» у перекладознавстві використовують як взаємозамінні. С позиції перекладознавства реалії тлумачать як слова або словосполучення, що слугують для позначення певних предметів, явищ тощо, які наявні в одній культурі та мові, але відсутні в іншій.

Реалії класифікують за різними критеріями: предметним або тематичним та ін.

Серед наявних типологій перекладу реалій найбільш адекватним вирішенням перекладацьких труднощій є класифікація, що охоплює такі способи як транслітерація або транскрипція, створення неологізмів на основі вже існуючих в мові елементів, приблизний переклад та контекстуальний переклад, та така, що пропонує наступний перелік способів: транскрипція та транслітерація, гіперонімічне перейменування, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, міжмовна транспозиція на конотативному рівні, метод уподіблення, контекстуальне розтлумачення реалій.

Виникнення жанру фентезі і набуття їм широкої популярності спричиняє поширення в суспільстві та надто окремих його верствах знань та уявлень про світ, створений авторами художніх творів, тобто фентезійний

світ. Цей фентезійний світ, як і інші світи має свої реалії, переклад яких є важливим практичним та теоретичним перекладацьким завданням.

Матеріалом аналізу перекладу реалій фентезійного світу у нашій роботі став роман Дж.Р.Р. Толкіна «Сільмариліон».

Джон Роналд Руел Толкін відомий, перш за все, як автор «Гобіта» та трилогії «Володар пернів». Він мав сильний вплив на сучасну фентезі-літературу, особливо на «високе фентезі».

Всесвітню відомість і визнання Дж.Р.Р. Толкіну приніс цикл легенд про світ Середзем'я (Арди), написанню якого він понад 50 років життя. Роман «Сільмариліон» входить до цього циклу.

Першою завершеною версією «Сільмариліону» стали «Начерки міфології». На їх основі пізніше була написана «Квента Нолдорінва», яка стала останньою завершеною безпосередньо Дж. Р. Р. Толкіном версією «Сільмариліону».

Роботу над книгою продовжив Крістофер Толкін; він використовував безліч джерел для своєї роботи. Результат його праці був опублікований в 1977 році.

Роман Дж. Р. Р. Толкіна «Сільмариліон» перекладено багатьма мовами, в тому числі українською і російською, які й було використано в нашому дослідженні.

Для проведення дослідження було розроблено алгоритм: розподіл дібраних з тексту оригіналу слів-реалій на тематичні групи, за допомогою метода ідеографічної параметризації; з'ясування способів перекладу слів-реалій тексту оригіналу в текстах перекладів (в якісному аспекті) з використанням методу порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу; з'ясування продуктивності використаних способів перекладу (1) загалом; (2) в перекладах, зроблених різними перекладачами; (3) в перекладі слів-реалій різних тематичних груп.

РОЗДІЛ II

СПОСОБИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ РОМАНУ
ДЖ.Р.Р. ТОЛКІНА «СІЛЬМАРИЛІОН»

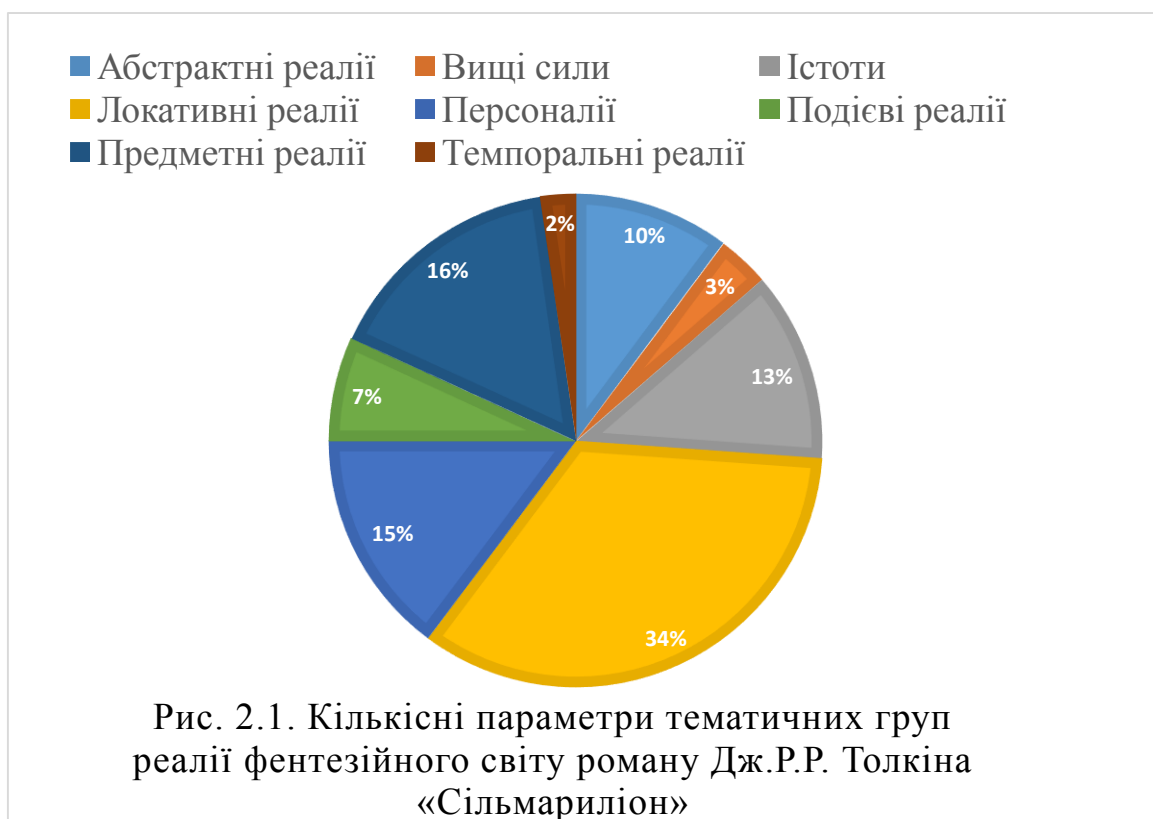
2.1. Класифікація реалій тексту оригіналу

Використовуючи попередньо наведену класифікацію реалій за предметною або тематичною ознакою [12], ми, на першому етапі науково-практичного аналізу, проаналізували усі реалії, виокремлені з тексту оригіналу, та розподілили їх по таких групах:

- **Абстрактні реалії** (9 одиниць, 10,11%): *the Timeless Void; the White Council; the Girdle of Melian; the Cirth; the Lay of Leithian, Release from Bondage; the Eye of Sauron the Terrible; the Music of the Ainur; the Doom of the Noldor; the Halls of Awaiting.*
- **Реалії на позначення вищих сил** (3 одиниці, 3,37%): *Era, The One; Valier; Maiar.*
- **Реалії на позначення істот** (11 одиниць, 12,36%): *balrog; werewolf; High Elves; Masters of Stone; dúnedain; orc; the Firstborn; the Followers; Ring-wraiths; Dark Elves; Halfling.*
- **Локативні реалії** (30 одиниць, 33,71%): *Barad-dûr, the Dark Tower; Barad Nimras, the White Horn Tower; Bar-en-Danwedh, the House of Ransom; the Tower of the West; the Blessed Realm; Mickleburg; Greenwood the Great; the Great Sea; Taniquetil; the Gladden Fields; the Ring of Doom; the Land of Seven Rivers; the Tower of Sorcery; the Forest between Rivers; Mirkwood; the Misty Mountains; the Pelóri; the Crossings; the Hollowbold; Khazâd-dûm, the Dwarrowdelf; the March of Maedhros; Lake of birds; the Grey Havens; Silver Lode; the Blue Mountains; the Gulf of Lhûn; Middle-earth; the Mountains of Shadow / the Shadowy Mountains; the Pass of Sirion; the Guarded Plain.*

- **Реалії-персоналії** (13 одиниць, 14,61%): *Aldaron, Lord of Trees; Varda, Lady of the Stars; Caranthir, the Dark; Kementári, Queen of the Earth; Manwë, Ruler of Arda; Mithrandir, Grey Pilgrim; the Seven Fathers of the Dwarves; Nightingale; Grey-elf of Mithrim; Thingol, the Greymantle; Fingolfin, King of the North; Haleth; Bright Eärendil.*
- **Подієві реалії** (6 одиниць, 6,74%): *the Battle of Sudden Flame; the Battle-under-Stars; the War of the Jewels; the Glorious Battle; the Downfall of Númenor; the Final Battle.*
- **Предметні реалії** (15 одиниць, 16,85%): *the One Ring; the Two Trees; Vingilot, the Foam-flower; the Seeing Stone; galvorn; Grond, the Hammer of the Underworld; the Iron Crown; Celeborn, Tree of Silver; Laurelin, Song of Gold; lembas; olvar; the Lamps of the Valar; the Sickle of the Valar; Silmarils; ulumúri.*
- **Темпоральні реалії** (2 одиниці, 2,25%): *the First Age; the Third Age.*

Ці данні ілюструє рис. 2.1.:

Під час аналізу перекладу реалій ми аналізували різні способи перекладу з урахуванням тематичних груп.

2.2. Потенціал способів перекладу реалій фентезійного світу роману Дж.Р.Р. Толкіна «Сільмариліон»

У процесі аналізу способів перекладу реалій фентезійного світу роману Дж.Р.Р. Толкіна «Сільмариліон» у нашому дослідженні використано класифікацію С. Влахова та С. Флоріна, яка, нагадаємо, охоплює такі:

❖ Транскрипція (транслітерація)

❖ Переклад (заміни):

➤ введення неологізму:

- калька;
- напівкалька;
- освоєння;
- семантичний неологізм;

➤ приблизний переклад:

- родо-видові заміни;
- функціональний аналог;
- опис;

❖ Контекстуальний переклад [6, с. 88-90].

У групі *локативних реалій* ми зафіксували такі способи перекладу, як калькування (говорячи про калькування, маємо на увазі як власне калькування, так і калькування з використанням перекладацьких трансформацій). Наприклад:

<p>And the host of the Teleri passed over <i>the Misty Mountains</i>, and crossed the wide lands of Eriador, being urged on by Elwë Singollo...</p>	<p>А рушення телерів, спонукуване Елве Сінголло, перейшло <i>Імлисті Гори</i> і здолало простори Еріадору...</p>
---	--

	А дружина тэлери перешла <i>Мглистые Горы</i> и пересекла дебри Эриадора, побуждаемая своим вождем Эльвэ Синголло
	Тем временем Тэлери тоже пересекли <i>Мглистые Горы</i> , миновали обширные долины Эриадора и шли дальше...

У цій групі слів-реалій, ми також відмітили декілька випадків калькування з використанням перекладацьких трансформацій, зокрема пермутації, вилучення та субституції. Наприклад:

...and had passed beyond the Misty Mountains and the Great River even to the borders of <i>Greenwood the Great...</i>	...и ныне простиралась на север и на запад, за Мглистый Хребет и Великую Реку, до самых границ <i>Великой Зеленой Пущи...</i>
---	---

Також для перекладу локативних реалії було використано комбінування таких прийомів, як транскрипція (або транслітерація) та калькування. Загалом такий спосіб перекладу було використано для слів-реалій, які складаються з двох компонентів: власної назви та загальної назви. Наприклад:

Enter into <i>Bar-en-Danwedh, the House of Ransom</i> ; for so it shall be called.	Заходьте до <i>Бар-ен-Данвезу, Дому Викупу</i> . Так його варто називати тепер.
	Войди в <i>Бар-эн-Дэнвед — Дом Выкупа</i> . Так отныне будут зваться эти пещеры.

Для перекладу односкладових слів-реалій також було використано такий спосіб перекладу, як пошук варіантного відповідника, наприклад:

<p>...she should dwell free in Brethil, upon the condition only that her people should guard <i>the Crossings</i> of Teiglin against all enemies of the Eldar, and allow no Orcs to enter their woods.</p>	<p>пусть она вольно живет в Бретиле, но с тем, чтобы ее племя защищало <i>Перекрестье</i> Тейглина от всех врагов эльдаров и не допускало орков в эти леса.</p>
	<p>вона вільно мешкатиме у Бретілі за тієї єдиної умови, що її народ охоронятиме <i>Переправи</i> через Тейглін од усіх елдарських ворогів і не пускатиме орків у тамтешні ліси.</p>
	<p>Халадины должны были взять на себя охрану <i>Перекрестка</i> на Тейглине от любых врагов Эльдаров и не пускать орков в свои леса.</p>

Іншим способом перекладу слів-реалій для цієї групи став контекстуальний переклад. Наприклад:

<p>... and southward was delved Tumunzahar, by the Elves named Nogrod, <i>the Hollowbold</i>.</p>	<p>... а южнее был высечен Тумунзахар, называвшийся эльфами Ногрод, <i>Пещеры Гномов</i>.</p>
---	---

Також перекладачі використовували такий прийом, як функціональний аналог:

<p>The Orcs fled before them, and they were driven forth from Mithrim with great slaughter, and hunted over <i>the Mountains of Shadow</i> into the great plain of Ard-galen, that lay northward of Dorthonion.</p>	<p>Орки не выдержали первой же схватки и бежали, а Нолдоры нещадно гнали их через <i>Сумеречные Горы</i>, до самой равнины Ард Гален, простиравшейся к северу от Дортониона.</p>
---	--

Крім того, в цій групі наявні переклади за допомогою транскрипції та транслітерації:

<p>Their halls are above the everlasting snow, upon Oiolossë, the uttermost tower of <i>Taniquetil</i>, tallest of all the mountains upon Earth.</p>	<p>Чертоги їхні сто-ять понад вічними снігами, на Ойолоссе, на щонайдальшій вежі <i>Танікветілу</i> — найвищої земної гори.</p>
--	---

Ще одним способом перекладу реалій цієї групи стало створення неологізмів:

<p>... which the Elves interpreted in their tongue Belegost, that is <i>Mickleburg</i>...</p>	<p>... чию назву ельфи своєю мовою переклали як Белегост, <i>Слюдоград</i>...</p>
---	---

Наступною тематичною групою реалій за кількісним показником є група *предметних реалій*. Для цієї групи було вжито такі засоби перекладу:

- Транскрипція та транслітерація

<p>...and the fairest of an gems were the <i>Silmarils</i>, and they are lost.</p>	<p>...й найгарнішими з-поміж усіх коштовних каменів були втрачені <i>Сильмарили</i>.</p>
<p>He named it <i>galvorn</i>, for it was black and shining like jet...</p>	<p>Еол назвав сплав <i>гэлворн</i>, ибо был он черен и обладал глубоким агатовым блеском.</p>
<p>...for according to the customs of the Eldalië the keeping and giving of <i>lembas</i> belonged to the Queen alone.</p>	<p>...согласно обычаем эльдаров, лишь королева могла хранить и давать <i>лембас</i>.</p>

- Калькування

<p>For they were set in <i>the Iron Crown</i>, and treasured in Angband above all wealth...</p>	<p>Ті камені було вправлено в <i>Залізну Корону</i>, й цінували їх в Ангбанді понад усяке багатство...</p>
	<p>Ибо они были вправлены в <i>Железную Корону</i> и ценились в Ангбанде превыше всего...</p>
	<p>Враг вделал Камни в свою <i>Железную</i></p>

	<i>Корону</i> и не расставался с ней.
--	---------------------------------------

- Напівкальки

...and the light of <i>the Lamps of the Valar</i> flowed out over the Earth, so that all was lit as it were in a changeless day.	...і світло <i>валарських Свічад</i> розлилося понад Землею, начеб усе осяяв незмінний день.
...of the Seven Stars, <i>the Sickle of the Valar</i> that Varda hung above the North as a sign for the fall of Morgoth	... <i>Серп валаров</i> , Семь Звезд, что Варда поместила в небе над северными землями в знак того, что Моргот будет низвергнут. Затем силы покинули его, и он погрузился во тьму.

- Транскрипція (або транслітерація) + калькування

Then Morgoth hurled aloft <i>Grond, the Hammer of the Underworld</i> , and swung it down like a bolt of thunder.	Тоді Моргот змахнув угору <i>Ґрондом, Пекельним Молотом</i> , і спрямував його вниз, наче удар грому.
	А Моргот занес над ним <i>Ґронд, Молот Подземного Мира</i> , и обрушил его, как удар грома.
	Воздел Моргот <i>Ґронд, Молот Преисподней</i> , и обрушил на храбреца.

Більшість одиниць у групі реалій, що позначають персоналії, є двохкомпонентними: вони складаються з імені (власної назви) та титулу або прізвиська (загальна назва). Тому найбільш частотним способом перекладу для цієї групи є комбінування прийомів транскрипції (або транслітерації) та калькування (з трансформаціями або без них). Наприклад:

Now <i>Fingolfin, King of the North</i> , and High King of the Noldor...	<i>Финголфин, Владыка Севера</i> и верховный король нолдоров...
--	---

<i>Bright Eärendil</i> was then lord of the people that dwelt nigh to Sirion's mouths...	После уходу Туора <i>Эарендил Светлый</i> стал правителем народа, расселившегося возле устья Сириона.
...Elu <i>Thingol</i> he was called, King <i>Greymantle</i> , in the tongue of his people.	і нарікся він Елу <i>Тінголом</i> , Королем <i>Сірою Мантією</i> , мовою його народу.

Ще три одиниці цієї групи біло перекладено за допомогою таких способів, як транслітерація, калькування та пошук словникового відповідника:

But <i>Haleth</i> was proud, and unwilling to be guided or ruled, and most of the Haladin were of like mood.	Та <i>Галет</i> була горда і не бажала, щоби її провадили чи керували нею, і більшість галадінів мала подібний, як у неї дух.
In his heart he called her ... <i>Nightingale</i> , daughter of twilight, ... for he knew no other name for her.	В душі он називав її ... <i>Соловей</i> , Дитя Сумерек, ... ібо другого імені он не знав для неї.
... and he made first <i>the Seven Fathers of the Dwarves</i> in a hall under the mountains in Middle-earth.	... он делал її втайне и создал <i>Семерых Праотцев Гномов</i> в подгорном чертоге в Средиземье.

Для групи *реалій на позначення істот* було використано такі способи перекладу:

- Транскрипція або транслітерація

This was the beginning of that people that in the Grey-elven speech are called the <i>Dúnedain</i> : the Númenóreans, Kings among Men.	Таким було начало народа, получившего у эльфов имя <i>Дунаданов</i> , Людей Нуменора, благороднейших среди людской расы.
--	--

- Пошук словникового відповідника

... he wrestled with the <i>werewolf</i> , and	... боровся з <i>вовкулакою</i> , і власними
--	--

slew it with his hands and teeth...	руками та зубами порішив його...
-------------------------------------	----------------------------------

- Калькування

In Eriador Imladris was the chief dwelling of <i>the High Elves</i> ; but at the Grey Havens of Lindon there abode also a remnant of the people of Gil-galad the Elvenking.	Если в Имладрисе было основное поселение <i>Высоких Эльфов</i> Эриадора, то в Серебристой Гавани Линдона обитали немногие оставшиеся из народа Гил-Гэлада.
---	--

- Контекстуальний переклад

And when the Úlairi arose that were the <i>Ring-wraiths</i> , his servants, and the strength of his terror and mastery over Men had grown exceedingly great, he began to assail the strong places of the Númenóreans upon the shores of the sea.	Скоро Улары, <i>Кольценосцы</i> , полностью овладели своим грозным оружием — слепым ужасом, вот тогда-то и решился Саурон напасть на приморские крепости нуменорцев.
--	--

- Функціональний аналог

... but the Úmanyar and the Avari alike they call the Mori-quendi, <i>Elves of the Darkness</i> , for they never beheld the Light that was before the Sun and Moon.	... Уманиары вместе с Авари получили в веках имя Мориквэнди, <i>Ночные Эльфы</i> , ибо никогда не видели Света, что был до прихода Луны и Солнца.
---	---

Абстрактні реалії було перекладено за допомогою таких способів:

- Транскрипція (або транслітерація) + калькування

There he took up again his great Ring in Barad-dûr, and dwelt there, dark and silent, until he wrought himself a new guise, an image of malice and hatred	Він знову заволодів величним Перснем у Барад-дурі й жив там, темний і мовчазний, доки не витворив собі нового покрову,
---	--

made visible; and <i>the Eye of Sauron the Terrible</i> few could endure.	видимого образу ненависті й люті; а погляд <i>Ока Саурона Жахливого</i> могли витримати одиниці.
---	--

- Калькування

... and in that time was first made the Council of the Wise that is called <i>the White Council</i> и в то время впервые был собран Совет Мудрых, что зовется <i>Белым Советом</i> .
But Morgoth himself the Valar thrust through the Door of Night beyond the Walls of the World, into <i>the Timeless Void</i> ...	Моргота Валары вышвырнули через Врата Ночи за Стены Мира, в <i>Безвременное Ничто</i> .

- Контекстуальний переклад

and Melian put forth her power and fenced all that dominion round about with an unseen wail of shadow and bewilderment: <i>the Girdle of Melian</i> , that none thereafter could pass against her will or the will of King Thingol	и Мелиан оградаила своей силой весь тот край — вокруг него встала будто стена из теней и чар, <i>завеса Мелиан</i> , сквозь которую никто не мог пройти против воли ее или Тингола
... Fëanor shall return who perished ere the Sun was made, and sits now in <i>the Halls of Awaiting</i> ...	Он ушел еще до рождения Солнца и пребывает в <i>чертогах Мандоса</i> ...

- Транскрипція

By the Naugrim <i>the Cirth</i> were taken east over the mountains and passed into the knowledge of many peoples; but they were little used by the Sindar for the keeping of records, until the days of the War...	Завдяки наугрімам <i>кірт</i> потрапив на схід за гори і став надбанням багатьох народів; однак синдари до днів Війни рідко послуговувалися ним для ведення хронік...
--	---

- Функціональний аналог

... and <i>the Eye of Sauron the Terrible</i> few could endure.	... мало хто в дальньому мог выдержать взгляд <i>Багрового Ока</i> хозяина Барад Дура.
--	--

Крім того, у цій групі було також зафіксовано відсутність перекладу у Н.Григор'євої та В.Грушецького для реалії «*the Lay of Leithian, Release from Bondage*».

У групі *подієвих реалій* наявні такі способи перекладу:

- Калькування

War ceased not wholly ever again in Beleriand; but <i>the Battle of Sudden Flame</i> is held to have ended with the coming of spring, when the onslaught of Morgoth grew less.	Война с тех пор не прекращалась в Белерианде, но считается, <i>Битва Внезапного Пламени</i> кончилась с наступлением весны, когда натиск Моргота ослаб.
--	---

- Контекстуальний переклад

..yet they came at last to the lands that look upon the Sea, and they entered Beleriand in the days of <i>the War of the Jewels</i> .	Немало труднощів пришлося подолати людям на шляху до Морю, і все-таки вони прийшли в Белеріанд і потрапили як раз к тому часу, коли там шла <i>війна за Сильмарилли</i> .
---	---

У наведеному прикладі Н.Григор'єва та В.Грушецький вживають не словниковий відповідник слова «*jewels*», а використовують іншу реалію «*Сильмарилли*», оскільки саме ці три камені, а не якісь скарби чи коштовності, стали причиною війни.

- Транскрипція (або транслітерація) + калькування

Akallabêth - <i>the Downfall of Númenor</i> .	Акаллабет - <i>Падение Нуменора</i> .
---	---------------------------------------

- Функціональний аналог

Thus began the fourth of the great battles, Dagor Bragollach, <i>the Battle of Sudden Flame</i> .	Так почалась четвертая из Великих Войн, Дагор Бреголлах, <i>Огненная Битва</i> .
---	--

Крім того, у перекладі Н.Григорьєвої та В.Грушецького відсутній відповідник для реалії «*the Downfall of Númenor*».

Для передачі *реалій на позначення вищих сил* у досліджуваних нами перекладах було використано прийом транскрипції (транслітерації) та комбінування цього прийому та калькування. Наприклад:

The Lords of the Valar are seven; and the <i>Valier</i> , the Queens of the Valar, are seven also.	Є семеро Валарських Володарів і семеро <i>валієр</i> , Валарських Королев.
	Владык валаров семь; и <i>вал</i> , владычиц валаров, также семь.
	Семь Владык Валаров на Арде, и Владычиц <i>Вал</i> тоже семь.
There was <i>Eru, the One</i> , who in Arda is called Ilúvata	В начале был <i>Эру, Единый</i> . На Арде зовется Он Илуватар.

Усі темпоральні реалії було перекладено за допомогою калькування:

Thus began <i>the Third Age</i> of the World, after the Eldest Days and the Black Years...	Так розпочалася <i>Третя Епоха</i> Світу, наступна після Прадавніх Часів і Чорноліття...
	Так, после Древних Дней и Черных Лет, началась <i>Третья Эпоха</i> Мира...
	Так, вслед за Древнейшими Днями и Черными Годами, пришла <i>Третья Эпоха</i> ...

2.3. Варіювання способів передачі реалій фентезійного світу роману Дж.Р.Р. Толкіна «Сільмариліон» у різних перекладах

Різні перекладачі, як ми з'ясували у ході дослідження, по різному використовували потенціал способів перекладу.

Часом, у різних перекладах було використано однаковий спосіб, так, наприклад, усі перекладачі вдавались до калькування для передачі таких одиниць:

<i>the Blue Mountains</i>	<i>Сині Гори</i>	<i>Синие Горы</i>	<i>Синие Горы</i>
<i>Lake of birds</i>	<i>Пташине озеро</i>	<i>Птичье Озеро</i>	<i>Птичье Озеро</i>
<i>the Firstborn</i>	<i>Первородні</i>	<i>Перворожденные</i>	<i>Перворожденные</i>

Також у всіх перекладах було передано за допомогою транскрипції (або транслітерації) такі одиниці:

<i>Taniquetil</i>	<i>Таникветиль</i>	<i>Таниквэтил</i>	<i>Танікветіл</i>
<i>Balrog</i>	<i>Балрог</i>	<i>Балрог</i>	<i>Балрог</i>
<i>Olvar</i>	<i>Олвар</i>	<i>Олвар</i>	<i>Олвар</i>

Однак не в усіх випадках транскрипція є вірною. Річ у тому, що багато слів-реалій, обраних нами з оригіналу, взяті з штучних мов Дж. Р. Р. Толкіна, розробці яких він присвятив значну частину свого життя. Оскільки ці мови мають свої особливості, то Дж. Р. Р. Толкін також написав рекомендації щодо вимови.

Так, наприклад, звукосполучення *th* слід передавати, як [т]. Наприклад, реалію *Haleth* Н. Естель передає, як *Халет*, а К. Оніщенко – *Галет*, що є вірним. У той самий час Н. Григорьєва та В. Грушецький мають такий відповідник: *Халефь*, який, як бачимо, не має відношення ані до звукової, ані до графічної форми оригіналу. Крім того, цей варіант дещо нагадує біблейні імена, як то Руфь, Есфирь тощо, що робить переклад ще більш невдалим.

Інший приклад: звукосполучення *dh* до *th* в англійському слові *then*. Воно не має аналога в українській та російській мовах, але найбільш близьким варіантом є [з]. Тому варіант перекладу реалії *Maedhros* – *Маезрос* у К. Оніщенко є цілком вірним. Відповідник *Маэдрос*, що пропонують Н. Естель, Н. Григорьева та В. Грушецький, не є цілком правильним, однак, у зв'язку з тим, що російськи переклади з'явилися значно раніше, ніж український, то цей варіант став звичним та сприймається краще, ніж *Маезрос*.

Усі перекладачі також часто застосовували поєднання таких способів як транскрипція (або транслітерація) та калькування:

<i>the Pass of Sirion</i>	<i>Теснина Сириона</i>	<i>Ущелье Сириона</i>	<i>Сіріонов Проход</i>
<i>Manwë, the Ruler of Arda</i>	<i>Манвэ, Правитель Арды</i>	<i>Манвэ, Владыка Арды</i>	<i>Манве, Правитель Арди</i>

Однак у деяких калькування не є зовсім вдалим. Так, наприклад, реалія *Gronđ, the Hammer of the Underworld* у перекладі К. Оніщенко має відповідник *Гронд, Молот Пекла*, а у Н. Григорьевої та В. Грушецького - *Гронд, Молот Преисподней*. Однак у вигаданому світі Арди немає поняття Пекла та Раю, тому такий переклад спричиняє «християнізацію» тексту. Варіант Н. Естель *Гронд, Молот Подземного Мира* не викликає зайвих асоціацій, тому він є найбільш доречним.

Ще одним прикладом невдалого перекладу за допомогою комбінування прийомів транскрипції (або транслітерації) та калькування є переклад реалії *the Gulf of Lhûn*. Н. Григорьева та В. Грушецький пропонують варіант *Залив Луны*, а К. Оніщенко - *Лунська Затока*, які одразу ж викликають асоціації із місяцем, небісним світилом. Однак, слово *Lhûn* в тексті оригіналу має зовсім інше значення. Це слово також взято з штучних мов Дж. Р. Р. Толкіна та

перекладається, як «синій». З огляду на це, контекстуальний переклад, запропонований нам Н. Естель є найбільш влучним: *Синий Залив*.

Деякі неточності у перекладах стосуються форми однини та множини оригіналу. Так, наприклад, маємо реалію *orc*, pl. *orcs* та її відповідники українською та російською мовами – *орк*, мн. *орки*. Водночас реалія *Valie* утворює форми множини в інший спосіб: *Valier*, тому доречним буде такий переклад, якій відображає цю різницю: *Валіе* – *Валіери* (К. Оніщенко). Варіант Н. Естель, Н. Григорьєвої та В. Грушецького (*вала* – *валы*) не є вірним.

В деяких випадках не зовсім доречним було використання функціонального аналогу. Наприклад, Н. Григорьєва та В. Грушецький мають відповідник *Ночные эльфы* для реалії *Dark Elves*. Цей варіант є досить близьким до оригіналу, однак, розділ ельфів на народи стався тоді, коли у Середзем'ї ще не існувало поняття дня та ночі, тому переклади К. Оніщенко та Н. Естель є більш доречними (*Темні Ельфи* та *Темные эльфы* відповідно).

Проте, у певних випадках, переклад за допомогою функціонального аналогу є кращим, ніж за допомогою калькування. Так, наприклад у Н. Естель реалія *The One Ring* має відповідник *Единое Кольцо*. Проте така характеристика не є зовсім зрозумілою. Крім того, у «Володарі перснів», сюжет якого тісно пов'язан з ним, надається характеристика для Персня, як такого, що володіє рештою. З огляду на це, варіант *Кольцо Всевластья*, що пропонують Н. Григорьєва та В. Грушецький є більш точним.

У дослідженні ми зафіксували відсутність перекладу двох реалій (*the Downfall of Númenor* та *the Lay of Leithian, Release from Bondage*) у Н. Григорьєвої та В. Грушецького, що негативно впливає на якість перекладу.

Процентне співвідношення використання способів перекладу різними перекладачами наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Процентне співвідношення способів перекладу по тематичних групах у різних перекладачів.

Назва групи реалій	Спосіб перекладу	Н.Естель	Н.Григор'єва та В.Грушецький	К.Оніщенко, О.О'Лір та Н.Федорак
Абстрактні реалії	Функціональний аналог	33,33%	22,22%	0%
	Калькування	22,22%	33,33%	55,56
	Транслітерація (транскрипція) + калькування	22,22%	11,11%	33,33%
	Транслітерація (транскрипція)	11,11%	11,11%	11,11%
	Контекстуальний переклад	11,11%	11,11%	0%
	Відсутність перекладу реалій	0%	11,11%	0%
Реалії на позначення вищій сил	Транслітерація (транскрипція)	66,67%	66,67%	66,67%
	Транслітерація (транскрипція) + калькування	33,33%	33,33%	33,33%
Назва групи реалій	Спосіб перекладу	Н.Естель	Н.Григор'єва та В.Грушецький	К.Оніщенко, О.О'Лір та Н.Федорак

Реалії на позначення істот	Калькування	54,55%	27,27%	45,45%
	Транслітерація (транскрипція)	36,36%	27,27%	27,27%
	Пошук словникового відповіднику	9,09%	27,27%	27,27%
	Контекстуальний переклад	0%	9,09%	0%
	Функціональний аналог	0%	9,09%	0%
Локативні реалії	Калькування	53,33%	40%	56,67%
	Контекстуальний переклад	13,33%	6,67%	3,33%
	Транслітерація (транскрипція) + калькування	13,33%	20%	23,33%
	Транслітерація (транскрипція)	6,67%	6,67%	6,67%
	Створення неологізму	6,67%	6,67%	6,67%
	Пошук варіантного відповіднику	3,33%	3,33%	3,33%
Назва групи реалій	Спосіб перекладу	Н.Естель	Н.Григор'єва та В.Грушецький	К.Онiщенко, О.О'Лiр та Н.Федорак

Локативні реалії	Функціональний аналог	3.33%	16.67%	0%
Реалії-персоналії	Транслітерація (транскрипція) + калькування	76.92%	76.92%	76.92%
	Калькування	7.69%	7.69%	7.69%
	Пошук словникового відповіднику	7.69%	7.69%	7.69%
	Транслітерація (транскрипція)	7.69%	7.69%	7.69%
Подієві реалії	Калькування	83.33%	33,33%	83.33%
	Транслітерація (транскрипція) + калькування	16.67%	0%	16.67%
	Контекстуальний переклад	0%	16.67%	0%
Назва групи реалій	Спосіб перекладу	Н.Естель	Н.Григор'єва та В.Грушецький	К.Онiщенко, О.О'Лiр та Н.Федорак

Подієві реалії	Функціональний аналог	0%	33.33%	0%
	Відсутність перекладу реалії	0%	16.67%	0%
Предметні реалії	Калькування	33,33%	20%	26,67%
	Транслітерація (транскрипція)	33,33%	33,33%	33,33%
	Транслітерація (транскрипція) + калькування	20%	20%	26,67%
	Напівкалькування	13,33%	13,33%	13,33%
	Функціональний аналог	0%	13,33%	0%
Темпоральні реалії	Калькування	100%	100%	100%

Підбиваючи підсумки, можемо сказати, що кращім нам здається переклад Н. Естель, яка найбільш вдало змогла передати стиль повествовання Дж. Р. Р. Толкіна та атмосферу книги.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. У фентезійному світі роману «Сільмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна реалії представлені такими тематичними групами: локативні реалії (33,71%), предметні реалії (16,85%), реалії-персоналії (14,61%), реалії на позначення істот (12,36%), абстрактні реалії (10,11%), подієві реалії (6,74%), реалії на позначення вищих сил (3,37%) та темпоральні реалії (2,25%).
2. У групі локативних реалій було зафіксовано такі способи перекладу: калькування, комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, використання функціонального аналогу, транслітерація (транскрипція), контекстуальний переклад, відсутність перекладу реалій; в групі реалій на позначення вищих сил – транслітерація (транскрипція) та комбінування цього способу з калькуванням. В групі реалій на позначення істот наявні такі способи перекладу: калькування, транскрипція (транслітерація), пошук словникового відповідника, використання функціонального аналогу та контекстуальний переклад. У групі локативних реалій перекладачі вдаються до таких способів, як калькування, контекстуальний переклад, комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, власне транскрипція (транслітерація), створення неологізму, пошук варіантного відповідника та використання функціонального аналогу. У групі реалій-персоналій використано комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, власне калькування, пошук словникового відповідника, власне транскрипцію (транслітерацію). У групі подієвих реалій: калькування, комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування, контекстуальний переклад, використання функціонального аналогу та відсутність перекладу реалій. У групі предметних реалій наявні такі способи перекладу, як

калькування, транскрипція (транслітерація) та комбінування цих двох способів, напівкалькування, використання функціонального аналогу. У групі темпоральних реалій усі одиниці перекладено за допомогою калькування.

3. Найбільш вдалим з проаналізованих є переклад Н. Естель російською мовою, яка найчастіше вдавалась до таких способів перекладу, як транскрипції (транслітерації), калькування, та комбінування цих способів.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Переклад слів-реалій є значною проблемою для перекладознавців, оскільки реалії належать до безеквівалентної лексики, вербалізуючи об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого. У художніх текстах слова-реалії, як правило, пов'язані з лінгвокультурою автора, а також із тим історичним періодом, якому присвячений певний твір. Для жанру фентезі переклад слів-реалій є навіть більш складним, оскільки у ньому зображено створений уявою автора світ, реалії якого не мають відповідників у реальному світі та не властиві лінгвокультурі в цілому. Проте, незалежно від того, чи належать реалії до реального чи уявного (фентезійного) світу, вони розподіляються на предметні або тематичні групи за критерієм означуваного.

Хоча переклад слів-реалій викликає труднощі, подолання цих труднощів все ж є можливим. Дослідники-перекладознавці розробили різні системи способів перекладу слів реалій, на одну з яких ми спиралися у нашому дослідженні. Ця класифікація включає такі способи перекладу як: транскрипція (транслітерація); введення неологізму (калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм), приблизний переклад (родо-видові заміни, функціональний аналог, опис), контекстуальний переклад, а також вибір словникового відповідника та змішаний переклад.

Серед творів у жанрі фентезі надзвичайно популярним є роман «Сільмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна. Ця книга є частиною легендаріуму Дж. Р. Р. Толкіна і у значній мірі розкриває читачеві історію вигаданого ним світу Арди.

Книга мала величезний вплив на творчість багатьох музичних груп та виконавців, таких як: Blind Guardian, Summoning, The Middle East, Епідемія, Айре та Саруман та ін. Крім того було написано багато літературних інтерпретацій та пародій на «Сільмариліон», за її мотивами створено декілька комп'ютерних ігор та поставлено рок-оперу.

У нашій роботі ми зупинилися на аналізі трьох перекладів «Сільмариліону», а саме російських перекладах Н. Естель, Н. Грігорьєвої та В. Грушецького, та українському перекладі, здійсненому К. Оніщук, О. О'Лір та Н. Федораком.

Розроблений нами алгоритм дослідження англо-українського та англо-російських перекладів слів-реалій фентезійного твору Дж. Р. Р. Толкіна «Сільмариліон» охоплює такі етапи:

- вибірку слів-реалій джерельного тексту, а також їх українських та російських відповідників, які виступають матеріалом нашого дослідження;
- розподіл слів-реалій по групах за предметною або тематичною ознакою;
- аналіз способів перекладу слів-реалій, застосованих перекладачами усіх проаналізованих перекладів (по тематичних групах);
- порівняння способів, використаних для передачі слів-реалій різними перекладачами.

З тексту оригіналу було дібрано 89 англомовних слів-реалій та 178 російських і 89 українських відповідників. В залежності від позначуваного предмета чи явища ці реалії було класифіковано на абстрактні, локативні, подієві, предметні та темпоральні реалії, а також реалії на позначення вищих сил, істот та персоналій.

Аналіз якісно-кількісних показників використання перекладачами різних способів перекладу слів-реалій фентезійного світу, створеному Дж. Р. Р. Толкіном у романі «Сільмариліон», засвідчив таке:

- у групі абстрактних реалій використано калькування (55,56%), комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування (33,33%), використання функціонального аналогу (27,78%), транслітерація (транскрипція) (16,67%), контекстуальний переклад (11,11%), відсутність перекладу реалій (5,56%);

- в групі реалій на позначення вищих сил – транслітерація або транскрипція (66,67%) та комбінування цього способу з калькуванням (33,33%).
- В групі реалій на позначення істот наявні такі способи перекладу: калькування (45,45%), транскрипція або транслітерація (30,3%), пошук словникового відповіднику (21,21%), використання функціонального аналогу (3,03%) та контекстуальний переклад (3,03%).
- У групі локативних реалій перекладачі вдаються до таких способів, як калькування (50%), комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування (18,89%), контекстуальний переклад (16,66%), власне транскрипція або транслітерація (6,67%), створення неологізму (1,11%), пошук варіантного відповідника (1,11%) та використання функціонального аналогу (6,67%).
- У групі ралій-персоналій використано комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування (76,92%), власне калькування (7,69%), пошук словникового відповідника (7,69%), власне транскрипцію (7,69%).
- У групі подієвих реалій: калькування (66,67%), комбінування транскрипції (транслітерації) та калькування (11,11%), контекстуальний переклад (5,56%), використання функціонального аналогу (5,56%) та відсутність перекладу реалій (5,56%).
- У групі предметних реалій наявні такі способи перекладу, як калькування (24,44%), транскрипція (транслітерація) (33,33%) та комбінування цих двох способів (17,78%), напівкалькування (13,33%), використання функціонального аналогу (4,44%).

- У групі темпоральних реалій усі одиниці перекладено за допомогою калькування (100%).

Також під час проведення дослідження ми прагнули з'ясувати, який з перекладів можна вважати найбільш вдалим. Основним критерієм визначення ступеню вдалості перекладу в аспекті передачі слів-реалій слугувала частотність використання різних способів перекладу. Найбільш вдалим, на нашу думку, виявився переклад Н. Естель.

Перспективою роботи є установлення зв'язку між виявленими способами перекладу слів-реалій фентезійного твору Дж. Р. Р. Толкіна «Сільмариліон» та стратегій перекладу, а також порівняння отриманих результатів із даним дослідженням перекладу слів-реалій в інших фентезійних творах.

СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахмедова С.Н.к. Особенности перевода художественных текстов // Филология и литературоведение. 2014. № 8 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philology.snauka.ru/2014/08/888>
2. Баранова, С.В. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій для студ. спец. 6.020303 "Переклад" денної форми навчання / С.В. Баранова. – Суми: СумДУ, 2012. – 86 с.
3. Вайсбурд М.Л. Реалии как элемент страноведения // Рус. яз. за рубежом. – 1972. – №3. – С. 98–100.
4. Валеева, Н.Г. Перевод – языковое посредничество, способ межкультурной и межъязыковой коммуникации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://perevod.vlz.ru/5.htm>
5. Верещагин Е. М. Язык и культура. / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 269 с.
6. Влахов С. И. Непереводимое в переводе: учебное пособие / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – Москва. : Международные отношения, 1980. – 351 с.
7. Влияние и адаптации произведений Толкина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/Влияние_и_адаптации_произведений_Толкина
8. Всеволод Алферов. Характерные черты жанра фэнтези. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://vsevolod-alferov.ru/blog/harakternyie-chertyi-zhanra-fentezi.html>
9. Гоголева С.А. Інші світи: традиції та типологія жанру фентезі // Наука і освіта. – 2006. – № 3. – С. 85–88.
10. Джон Рональд Руэл Толкин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.lotr.wikia.com/wiki/Джон_Рональд_Руэл_Толкин

11. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе [Проблемы особых межлитературных общностей] – М.: Прогресс, 1993. – 456 с.
12. Ермагамбетова, А.С. Классификация слов–реалий и способы их перевода (на материале перевода романа–эпопеи «Путь Абая» на английский язык) / А.С. Ермагамбетова. – В кн.: Иностранные языки. Вып.6. – Алма–Ата, 1971. – 91–108 с.
13. Жанр Фэнтези в литературе XX века [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://knowledge.allbest.ru/>
14. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад / Р. П. Зорівчак. – Львів : вид–во при ЛНУ, 1989. – 216 с.
15. История Средиземья [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/История_Средиземья
16. Казакова, Т. А. Художественный перевод. Учебное пособие / Т. А. Казакова. – СПб. : ИВЭСЭП, Знание, 2002. – 112 с.
17. Карпентер, Х. Дж.Р.Р. Толкин. Письма = J.R.R. Tolkien. The Letters / пер. Лихачева, С. под ред. Хромова, А. Таскаева, С. – М. : Эксмо, 2004. – с.
18. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода [Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых] – М. : ЭТС, 1999. – 136 с.
19. Комиссаров, В.Н. Современное переводоведение / В.Н. Комиссаров. – М.: ЭТС, 1999. – 424 с.
20. Лаборатория Фантастики. Дж. Р. Р. Толкин «Легендариум Средиземья» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://fantlab.ru/work29203>
21. Леонова А.В. Реалии: сущность и проблема классификации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://conf.grsu.by/alternant2015/index-24.htm>
22. Магомедова Х. М., Перевод как вид межкультурной коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://e-koncept.ru/2015/75217.htm>

23. Мовні реалії як вербальне вираження специфічних рис національних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pk1_2014_30_4
24. Мошкович В. В. Оценка качества перевода и использование адекватности и эквивалентности как критериев оценки качества перевода // Вестник ЧГПУ. – 2013. – №10. – с.291-297
25. Некоторые аспекты перевода. Разные картины мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.km.ru/referats/336217-nekotorye-aspekty-perevoda-raznye-kartiny-mira>
26. Некоторые проблемы перевода литературных работ Дж. Р. Р. Толкина на русский язык [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.kulichki.com/tolkien/arhiv/ugolok/dip_ank.shtml
27. Дем'яненко О.Є. Переклад як спосіб розуміння культурної ідентичності в умовах міжкультурної комунікації. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика": Збірник наукових праць. – Вип. 15. – Херсон: ХДУ, 2011. – с. 289-293
28. Особенности художьного перекладу [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://studfiles.net/preview/6342212/>
29. Паршин, А. Теория и практика перевода / А. Паршин. – СПб.: СГУ, 1999. — 202 с.
30. Перевод – языковое посредничество, способ межкультурной и межъязыковой коммуникации. Н.Г. Валеева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.trpub.ru/articles/posrednichestvo/>
31. Перевод в современном мире [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://works.doklad.ru/view/R0P-AIBmAQQ.html>
32. Перевод и языковая картина мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/32_PRNT_2013/Philologia/7_148236.doc.htm
33. Переклад в історії цивілізації [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://um.co.ua/1/1-2/1-21200.html>

- 34.Поняття перекладу як міжкультурної комунікації [Электронный ресурс].
– Режим доступа : <http://jak.iblog.in.ua/articles/ponjattja-perekladu-jak-mizhkulturnoi-komunikacii.html>
- 35.Реалия в переводе [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<https://tpp2014.weebly.com/uploads/2/5/8/1/25817973/realia.pdf>
- 36.Реалия как объект перевода [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<http://study-english.info/article075.php>
- 37.Реформатский, А. А. Введение в языковедение / А. А. Реформатский. – М.: Аспект Пресс, 1996. — 536 с.
- 38.Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика: Очерки лингвистической теории перевода / Я. М. Рецкер. – М. : Р. Валент, 2006. – 240 с.
- 39.Роль переводчика в осуществлении межкультурной коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:tVRRSEFsd2oJ:econf.rae.ru/pdf/2016/06/5522.pdf>
- 40.Саак А. Э, Менеджмент в социально–культурном сервисе и туризме: Учебное пособие / А. Э. Саак, Ю. А. Пшеничных – СПб. : Питер, 2007. – 512 с.
- 41.Сапковский А. Вареник или нет золота в Серых горах / А. Сапковский. – М. : АСТ, 2002. – 384с.
- 42.Сільмариліон [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Сільмариліон>
- 43.Сильмариллион [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<http://ru.lotr.wikia.com/wiki/Сильмариллион>
- 44.Сильмариллион. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<https://ru.wikipedia.org/wiki/Сильмариллион>
- 45.Соболев Л. Н. О переводе образа образом // Вопросы художественного перевода. М., 1955. С. 290.

46. Солодуб, Ю.П. Теорія та практика художнього перелога: навч. посібник для студ. лінгв, фак. вищ. навч. закладів / Ю. П. Солодуб. – М. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 304 с.
47. Супрун А.Е. «Экзотическая» лексика// Филологические науки. - М.- 1958. - №2. - С.52 - 53.
48. Толкин, Джон Рональд Руэл [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.tarna-ilu.wikia.com/wiki/Толкин,_Джон_Рональд_Руэл
49. Томахин Г. Д. Реалии – американизмы. Пособие по страноведению: Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / Г. Д. Томахин – М. : Высш. шк., 1988. – 239 с.
50. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : [Учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз.] / А. В. Федоров – 5-е изд. – М. : «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с.
51. Функция перевода в межкультурной коммуникации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Philologia/6_179740.doc.htm
52. Фэнтези [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Фэнтези>
53. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. / А. Д. Швейцер – М. : Наука, 1988. – 215с.
54. Энциклопедия Кругосвет. Универсальная научно-популярная онлайн-энциклопедия. ФЭНТЕЗИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/FENTEZI.html
55. Энциклопедия символизма: Живопись, графика и скульптура. Литература. Музыка / [Ж. Кассу, П. Брюнель, Ф. Клодон и др.]; науч. ред. и авт. Послесл. В.М. Толмачев; Пер. с фр. – М.: Республика. – 429 с.
56. Языковые реалии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://study-english.info/article001.php>

57. Dance F., *The Functional of Human Communication : A Theoretical Approach* / F. Dance, C. Larson – N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1976. – 206 pages.
58. Hinner M. B. *The importance of intercultural communication in globalized world* [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.bwl.tu-freiburg.de/english/forschung/Global/pdf>
59. Perry Phyllis Jean. *Teaching Fantasy Novels: From The Hobbit to Harry Potter and the Goblet of Fire* / Phyllis J. Perry – Portsmouth, NH : Teacher Ideas Press, 2003. – 185 pages.
60. Buss K. *Reading and Writing Literary Genres* / K. Buss, L. Karnowski – Newark, Del. : International Reading Association, 2000. – 200 pages.
61. Tolkien, J. R. R. *Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth* / J. R. R. Tolkien, edited by C. Tolkien. – Boston: Houghton Mifflin, 1980. – 611 pages.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Сильмариллион (пер. Н. Григорьева, В. Грушецкий) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://predanie.ru/tolkien-dzhon-ronald-ruel-john-ronald-reuel-tolkien/book/217583-silmarillion-per-n-grigoreva-v-grusheckiy/>
2. Сильмариллион (пер. Н. Эстель) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://predanie.ru/tolkien-dzhon-ronald-ruel-john-ronald-reuel-tolkien/book/217582-silmarillion-per-n-estel/#toc22>
3. Толкін, Джон Рональд Руел. Сільмариліон [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://coollib.com/b/312503/read>
4. John Ronald Reuel Tolkien. The Silmarillion (1977) . – Mode of access : http://ae-lib.org.ua/texts-c/tolkien__the_silmarillion__en.htm

ДОДАТОК А

Список слів реалій текстів оригіналу та перекладу

№	Оригінал	Н. Естель	Н. Григорьєва та В.Грушецький	К. Оніщенко
1	Celeborn, Tree of Silver	Келеборн, Серебряное Древо	Келеберн, Дерево Серебра	Келеборн, Срібне Дерево
2	Mirkwood	Лихолесьє	Сумеречье	Морок-ліс
3	The Girdle of Melian	Завеса Меліан (Доріат)	Пояс Меліан	Пояс Меліан
4	The Hollowbold	Пещеры Гномов	Пещеры Храбрых	Печерна Будова
5	The Pass of Sirion	Теснина Сириона	Ущелье Сириона	Сіріонов Проход
6	The Seeing Stone	Всевидающий камень (палантир)	Зоркий камень (палантир)	Видющий Камень
7	The Timeless Void	Безвременная Бездна	Безвременное Ничто	Предвічна Порожнеча
8	Aldaron, Lord of Trees	Альдарон, Владыка Лесов	Альдарон, Владыка Лесов	Алдарон, Володар Дерев
9	Balrog	Балрог	Балрог	Балрог
10	Barad Nimras, White Horn Tower	Белая Башня	Барад Нимрас, Башня Белого Рога	Барад-Німрас, Вежа Білого Рогу
11	Barad-dûr, The	Барад-Дур,	Барад Дур,	Барад-дур,

	Dark Tower	Черная Башня	Черная Крепость	Темна Вежа
12	Bar-en-Danwedh, House of Ransom	Бар-эн-Данвед, Жилище- Выкупа	Бар-эн-Дэнвед, Дом Выкупа	Бар-ен-Данвез, Дім Викупу
13	Bright Eärendil	Эарендил Ясный	Эарендил Светлый	Осяйний Еаренділ
14	Caranthir, the Dark	Карантир Мрачный	Карантир Тёмный	Карантір Темний
15	Cirth	Кирт (название рунной письменности)	Кирт (название рунной письменности)	Кірт
16	Crossings	Перекрестье (область)	Перекрёсток	Переправи
17	Dark Elves	Темные эльфы	Ночные эльфы	Темні Ельфи
18	Dúnedain	Дунадан	Дунадан	Дунедайн
19	Eru, The One	Эру, Единый	Эру, Единый	Еру, Єдиний
20	Fingolfin, King of the North	Финголфин, Владыка Севера	Финголфин, Король Севера	Фінголфін, Король Півночі
21	Galvorn	Галворн (металл)	Гэлворн	Галворн
22	Greenwood the Great	Великая Зеленая Пуца	Ясный Бор	Велике Зеленолісся
23	Grey-elf of Mithrim	Сумеречный Эльф из Митрима	Серый Эльф из Митрима	Сірий ельф із Мітриму
24	Grond, the Hammer of the Underworld	Гронд, Молот Подземного Мира	Гронд, Молот Преисподней	Гронд, Молот Пекла

25	Haleth	Халет	Халефь	Галет
26	Halfling	Хафлинг	Полурослик	Дрібнолюдик
27	Iron Crown	Железный венец	Железная корона	Залізна корона
28	Kementári, Queen of the Earth	Кементари, Земная Королева	Кементари, Королева Земли	Кементарі, Королева Землі
29	Khazâd-dûm, the Dwarf-delf	Подгорное Королевство Кхазад-Дум	Подгорное Царство Казад-Дум	Кгазад-дум, Гномівська Рудня
30	Lake of birds	Птичьё Озеро	Птичьё Озеро	Пташине озеро
31	Laurelin, Song of Gold	Лаурелин, Золотозвездная (Золотое Древо)	Лаурелин, Золотая Песнь	Лауреліна, Золота Пісня
32	Lembas	Лембас (дорожный хлеб)	Лембас	Лембас
33	Maiar	Майары	Майа	Маяри
34	Manwë, the Ruler of Arda	Манвэ, Правитель Арды	Манвэ, Владыка Арды	Манве, Правитель Арди
35	March of Maedhros	Предел Маэдроса	Рубеж Маэдроса	Рубежа Маэзроса
36	Masters of Stone	Господа Камня	Повелители Камня	Повелителі Каміння
37	Mickleburg	Велиград	Могучая крепость	Слюдоград
38	Middle-earth	Средиземье	Среднеземье	Середзем'я
39	Mithrandir, The Grey Pilgrim	Митрандир, Серебристый	Митрандир, Серый Странник	Мітрандір, Сірий Пілігрим

		Странник		
40	Nightingale	Соловей (Лютиэн)	Ночной Соловей	Соловейко
41	Olvar	Олвар (растения)	Олвар	Олвар
42	Orc	Орк	Орк	Орк
43	Pelóri	Пелоры	Пелорские Горы	Пелори
44	Ring-wraiths	Призраки кольца	Кольценосцы	Примари Персня
45	Seven Fathers of the Dwarves	Семь Праотцов Гномов	Семерых Праотцев Гномов	Сім Отців Гномів
46	Silmarils	Сильмарилы	Сильмариллы	Сильмарили
47	Silver Lode	Серебрянка (река)	Серебряный Поток	Срібна Жила
48	Taniquetil	Таникветиль	Таниквэтил	Танікветіл
49	The Battle of Sudden Flame	Битва Внезапного Пламени	Огненная Битва	Битва Раптового Полум'я
50	The Battle- under-Stars	Битва-под- Звездами	Битва под Звездами	Підзоряна Битва
51	The Blessed Realm	Благословенный Край	Благословенный Край	Благословенни й Край
52	The Blue Mountains	Синие Горы	Синие Горы	Сині Гори
53	The Doom of the Noldor	Проклятье Нолдоров	Проклятие Нолдоров	Судьба Нолдорів
54	The Downfall of	Падение	-	Повалення

	Númenor	Нуменора		Нуменору
55	The Eye of Sauron the Terrible	Око Саурона Ужасного	Багровое Око	Око Саурона Жахливого
56	The Final Battle	Последняя Битва	Последняя Битва	Остання Битва
57	The First Age	Первая Эпоха	Первая Эпоха	Перша Епоха
58	The Firstborn	Перворожденны е	Перворожденны е	Первородні
59	The Followers	Последыши	Пришедшие Следом	Послідовники
60	The Forest between Rivers	Лес-меж-Реками	Лес в Междуречье	Ліс Межиріччя
61	The Gladden Fields	Ирисная Низина	Долина Андуина	Ірисові Поля
62	The Glorious Battle	Достославная Битва	Победоносная Битва	Славетна Битва
63	The Great Sea	Великое Море	Великое Море	Велике Море
64	The Grey Havens	Серебристая Гавань	Серебристая Гавань	Сірі Гавані
65	The Guarded Plain	Хранимая Равнина	Охранная Равнина	Заповідна Рівнина
66	The Gulf of Lhûn	Синий Залив	Залив Луны	Лунська Затока
67	The Halls of Awaiting	Чертоги Ожидания	Чертоги Мандоса	Чертоги Чекання
68	The High Elves	Высшие Эльфы	Высокие Эльфы	Високі ельфи
69	The Lamps of the Valar	Светильник Валаров	Светоч Валаров	Валарський Свічад
70	The Land of	Край Семи Рек	Семиречье	Земля

	Seven Rivers			Семиріччя
71	The Lay of Leithian, Release from Bondage	Лейтиан — Освобождение от Рабства	Нет	«Балада про Леїтіан, Звільнення з рабства»
72	The Misty Mountains	Мглистые Горы	Мглистые Горы	Імлисті Гори
73	The Mountains of Shadow, The Shadowy Mountains	Теневой Хребет	Сумеречные Горы	Тінисті Гори
74	The Music of the Ainur	Песнь айнуров	Музыка Айнуров	Музика Айнурів
75	The Ring of Doom	Кольцо Судьбы	Круг Судеб	Коло Судьби
76	The Sickle of the Valar	Серп Валаров (созвездие)	Серп Валаров (созвездие)	Серп Валарів
77	The Third Age	Третья Эпоха	Третья Эпоха	Третя Епоха
78	The Two Trees	Два Древа	Два Древа	Два Деревя
79	The War of the Jewels	Война за Камни	Война за Сильмариллы	Війна за Коштовності
80	The One Ring	Единое Кольцо	Кольцо Всевластья	Єдиний Перстень
81	Thingol, Grey-cloak (Grey-mantle)	Тингол, Серебристый плащ	Тингол, Сребромант	Тінгол, Сіра Мантія
82	Tower of Sorcery	Крепость Злых Чар	Колдовская Крепость	Вежа Чаклунства
83	Tower of the	Башня Запада	Оплот Запада	Вежа Заходу

	West			
84	Ulumúri	Улумури (рога- раковины)	Ульмури	Улумури
85	Valier	Валы	Валы	Валіери
86	Varda, the Lady of the Stars	Варда, Созидательница Звезд	Варда, Владычица Звезд	Варда, Володарка Зірок
87	Vingilot, “Foam- flower”	Вингилот, «Пенный Цветок» (корабль)	Вингилот, «Цветок Морей» (корабль)	Вінгілот, «Пініста Квітка»
88	Werewolf	Волколак	Волк-оборотень	Вовкулак
89	White Council	Белый совет	Совет	Біла Рада

SUMMARY

The present research focuses on the peculiarities of rendering realia in fantasy fiction works.

The actual value of the work is predetermined by the popularity of the fantasy genre nowadays, by the importance of the translation of realia in fantasy fiction works, by the absence of research on the specific character of the translation of realia in fiction works of different genres and by the necessity of translating realia in the mythopoeia "The Silmarillion" by J. R. R. Tolkien.

The purpose of the research is to find out the special nature of the translation of realia in fantasy fiction works.

The object of the research are realia present in a fantasy novel "The Silmarillion" by J. R. R. Tolkien.

The material for the research were 89 English realia and their Russian (178) and Ukrainian (89) equivalents in the translations performed by N.Estel, N.Grygorieva and V.Grushetskiy, K.Onitshuk and O.O'Lir correspondingly.

During the research we used the following methods: the total sample choice method, the method of ideographic parametrization, the method of systematization, the quantitative method, and comparison of the source text with its translations.

The theoretical value of the research is that its results can complement the theory of translation studies supplying new data as for specific features of the translation of realia in fantasy fiction works.

The practical value of the research consists in the possibility of using the research results while translating the novel by J. R. R. Tolkien as well as fantasy fiction works in general.

Statements to be defended:

1. Realia are words and expressions for culture-specific material elements. Realia or equivalent-lacking words signify notions lacking in the target language and culture. Realia carry a very local overtone, they often pose

a challenge for translation. Meanwhile, it does not mean that realia are untranslatable.

2. Nowadays, new group of realia appears that are fantasy realia. It is related with high popularity of fantasy genre, popularity of fantasy worlds and their partial integration with real world. J. R. R. Tolkien is of the most popular fantasy writers and «The Silmarillion» is among the best known fantasy novels.
3. There are following groups of realia in «The Silmarillion» by J.R.R.Tolkien: locative realia, subject realia, personalia-realialia, realia that signify creatures, abstract realia, actional realia, realia that signify higher forces, and temporal realia.
4. Techniques and transformations used to translate realia are different for each group. Thus, in the group of abstract realia there were such translation techniques: calque, calque with transcription (or transliteration), functional analogue, transcription (or transliteration), contextual translation, absence of translation; in the group of realia that signify higher forces: transcription (or transliteration), calque with transcription (or transliteration). In the group of realia that signify creatures following techniques are present: calque, transcription (or transliteration), dictionary equivalents, functional analogue, contextual translation; in the group of locative realia: calque, contextual translation, calque with transcription (or transliteration), transcription (or transliteration), neologism, alternate equivalents, functional analogue. Personalia-realialia were translated by transcription (or transliteration) and calque, dictionary equivalents. In the group of actional realia there are such translational techniques: calque, contextual translation, functional analogue, absence of translation; in the group of subject realia: calque, transcription (or transliteration), half-calque, functional analogue. All the temporal realia were translated by calque.

5. According to the results of the research, the most successful translations are N. Estel's translation and K. Onitshuk's translation.

The present research has a typical structure. It consists of an introduction, two chapters with conclusions to each one, general conclusions, a list of references and addenda.

The first chapter deals with theoretical and methodological bases of realia rendering in the target language and with the description of fantasy fiction in general and "The Silmarillion" in particular. The second chapter provides the classification of realia in the source text; classification of translation techniques and transformations used to render realia in the texts of translation; comparison of frequency of implementation of different techniques and strategies by three translators. This chapter supplies numerous examples of realia present in the original novel and ways of their translation. It also contains a diagram for visual demonstration of ratio of different subject groups and a table that demonstrates ratio of different techniques and strategies that were used by three translators.

The article based on the results of the research has been written and sent for publishing in the collection of students' articles *In Statu Nascendi*.